

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(липень 2025 року)

Зміст

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	4
LEVON v. Lithuania: достатність та ефективність національного провадження, пов'язаного зі смертю батька заявника, ймовірно, внаслідок лікарської недбалості – відсутність порушення	4
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	7
ISMAILAJ and OTHERS v. Albania: участь у складі колегії Верховного Суду судді, який раніше висловлював позицію щодо конфіскації однієї частини майна заявників у справі в суді першої інстанції, а також щодо іншої частини їхнього майна під час пов'язаного провадження у Верховному Суді – порушення	7
TER-ARAKELYAN v. Armenia (ухв.): недоведення заявником свого скрутного фінансового становища для задоволення прохання про відстрочення сплати суми судового збору за подання апеляційної скарги – заяву визнано неприйнятною	10
MUSTAFA AND MUSTAFOVA v. Bulgaria: відмова заявникам у можливості підтримати в суді вимогу, яку їхній померлий батько раніше ініціював поза судом, щодо відшкодування шкоди через загибель його сина (брата заявників) – порушення	14
SAKKOU v. Cyprus: використання переважно показань співучасника заявника для його засудження, якого було включено до програми захисту свідків – відсутність порушення	18
SEMENYA v. Switzerland [БП]: порушення права міжнародної спортсменки на справедливий судовий розгляд через обмежений перегляд Федеральним Верховним Судом арбітражного рішення щодо низки правил Світової легкої атлетики (IAAF, World Athletics) – порушення	20
OPALENKO v. Ukraine: відмова в доступі до адвоката на початку провадження – відсутність порушення; порушення через надмірну тривалість провадження	24
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	28
A. R. v. the United Kingdom: розкриття поліцією інформації про обвинувачення заявника у зґвалтуванні, за яким його було виправдано, з описом обставин цього злочину, в контексті посиленої перевірки кандидатів для працевлаштування – порушення	28
KORNIYETS AND OTHERS v. Ukraine: проведення поліцією обшуків і оглядів помешкань без дозволу (невідкладні обшуки) – порушення	32

Стаття 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання) RODINA and BORISOVA v. Latvia: відмова в наданні дозволу на проведення зібрання, яке мало на меті підбурювання до національної ворожнечі – відсутність порушення	40
Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори) BRADSHAW AND OTHERS v. the United Kingdom: скарги заявників на відсутність незалежного розслідування щодо ймовірного втручання росії у парламентські вибори 2019 року та незабезпечення ефективної правової бази для захисту виборців від такого втручання – відсутність порушення	44
TOMENKO v. Ukraine: дострокове припинення депутатських повноважень заявника за рішенням політичної партії за відсутності необхідної законодавчої бази – порушення	49
Рішення проти України	54

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

LEVON v. Lithuania (№ 27121/23)

Обставини справи

Справа стосувалася ефективності національного провадження, пов'язаного зі смертю батька заявника в лікарні.

Вранці 25 грудня 2020 року батько заявника – пана Levon, який мав анамнез серцевих захворювань, почав почуватися зле. Того ж вечора його доставили до лікарні, де наступного дня він помер. Причиною смерті було вказано невизначене хронічне серцево-судинне захворювання. Пан Levon звернувся до суду з цивільним позовом до лікарні, стверджуючи, що його батькові не було надано належного медичного лікування, але суди відмовили в його задоволенні. Він також намагався домогтися відкриття кримінального провадження проти лікарні за спричинення смерті через необережність та підроблення документів, однак воно було закрито на досудовій стадії.

Заявник скаржився на порушення його прав, передбачених пунктом 1 статті 6 та статтею 13 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що в національному провадженні заявник скаржився на неналежне надання медичної допомоги та нагляду, які були надані його батькові персоналом екстреної медичної допомоги та лікарні, що призвело до його смерті, тоді як його скарга до Суду стосувалася переважно стверджуваної відмови національних судів розглянути доводи заявника щодо неналежності наданої медичної допомоги та встановити причинно-наслідковий зв'язок між імовірною медичною недбалістю та смертю його батька.

Суд вважав, що скаргу заявника слід розглядати з точки зору процесуальних зобов'язань Держави за статтею 2 Конвенції. Оцінюючи це, Суд має визначити, чи загалом адекватно правова система Держави відреагувала на цю справу, враховуючи її конкретні обставини та основоположну важливість права на життя, а також особливу вагу, яку Суд надає процесуальній вимозі цього положення.

Загальні принципи щодо процесуального зобов'язання Держави за статтею 2 Конвенції в контексті охорони здоров'я були узагальнені у справах *Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal* [ВП], № 56080/13, та *Harutyun Karapetyan v. Armenia*, № 53081/14.

Заявник стверджував, що його батько не отримав своєчасного та належного медичного лікування або нагляду в лікарні, що призвело до його смерті. Суд визнав, що за обставин цієї справи у заявника були обґрунтовані підстави підозрювати, що смерть його батька могла бути наслідком медичної недбалості. Отже, у цій справі був обов'язок Держави-відповідача забезпечити дотримання процесуальних зобов'язань за статтею 2 Конвенції в провадженні, розпочатому у зв'язку зі смертю його батька (див. *mutatis mutandis*, *Lopes de Sousa Fernandes*, § 222, та *Harutyun Karapetyan*, § 76).

Суд дійшов висновку, що у цій справі не було ознак того, що смерть батька заявника була спричинена умисно, й обставини, за яких вона настала, не викликали будь-яких підозр. Суд нагадав, що у справах, пов'язаних із твердженнями про «медичну недбалість», стаття 2 Конвенції не завжди вимагає відкриття кримінального провадження.

За обставин цієї справи Суд вважав, що не було потреби застосовувати кримінальний засіб правового захисту для виконання Державою своїх процесуальних зобов'язань за статтею 2 Конвенції. Однак, оскільки заявник використав як цивільно-правовий, так і кримінально-правовий засіб, Суд мав оцінити, чи могли вони разом задовольнити згадане вище процесуальне зобов'язання.

Заявник скаржився, що не зміг повноцінно скористатися своїми процесуальними правами, оскільки його не представляв адвокат, однак Суд не знайшов підтвердження цим доводам.

У контексті оскарження заявником відхилення апеляційним судом його клопотання про проведення експертизи Суд нагадав, що він не може самостійно оцінювати факти, які спонукали національний суд ухвалити те чи інше рішення, або ставити під сумнів допустимість та оцінку доказів у судовому процесі. Інакше він діяв би як суд третьої чи четвертої інстанції, що виходить за межі його повноважень. Єдиний виняток, коли Суд може поставити під сумнів такі висновки, — це випадки, коли вони є явно і відверто свавільними, суперечать правосуддю та здоровому глузду і самі по собі є порушенням Конвенції.

Суд наголосив, що при оцінці виконання Державою процесуальних зобов'язань за статтею 2 Конвенції він має розглядати національну правову систему в цілому.

У межах цього розслідування прокурор призначив експертизу, яку провела Державна служба судово-медичної експертизи (SFMS). Цей орган вивчив медичну картку батька заявника та звіт Служби акредитації, відповідно до якого були певні недоліки в роботі лікарні. Після вивчення наданих документів SFMS дійшла висновку, що між діями чи бездіяльністю лікарні та смертю батька заявника не було причинно-наслідкового зв'язку й з огляду на ймовірну причину його смерті їй не можна було запобігти.

ЄСПЛ підкреслив, що він не уповноважений робити припущення, виходячи з наданої йому медичної інформації, щодо того, чи були правильними висновки медичних експертів, на яких ґрунтувалися рішення національних судів. Національні органи з'ясували причину оспорюваної розбіжності в медичній документації та, на думку Суду, ця невідповідність сама по собі не давала підстав сумніватися в адекватності наданого лікування.

Суд наголосив, що процесуальне зобов'язання Держав за статтею 2 Конвенції є зобов'язанням засобів, а не результату. Отже, сам по собі факт, що провадження у справах про медичну недбалість завершилося для зацікавленої особи несприятливо, ще не означав, що Держава-відповідач не виконала цього зобов'язання.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 08 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

ISMAILAJ and OTHERS v. Albania (№ 28873/22)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної упередженості судді Верховного Суду під час розгляду провадження щодо конфіскації активів заявників у межах цивільної конфіскації, передбаченої так званим Законом про боротьбу з мафією.

Заявниками у справі були двоє громадян Албанії, які народилися та проживали у місті Тірані, а також компанія, зареєстрована в Албанії.

У 2008 та 2012 роках прокуратура розпочала два кримінальні провадження щодо першого заявника за підозрою у легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Розслідування було закрито у 2010 та 2012 роках відповідно через відсутність доказів і складу злочину.

У 2014 році проти першого заявника було розпочато нове розслідування за фактом легалізації коштів, після чого було ініційовано питання конфіскації активів на підставі Закону про боротьбу з мафією.

27 квітня 2016 року суд першої інстанції у справах про тяжкі злочини задовольнив клопотання спеціалізованої прокуратури та ухвалив рішення про конфіскацію низки активів (банківських рахунків) першого та третього заявників, вважаючи доведеними умови, передбачені Законом про боротьбу з мафією. Суд, до складу якого входив суддя К. К., дійшов висновку, що існували обґрунтовані підозри у легалізації коштів першим заявником через фіктивну компанію (третій заявник). Рішення було підтримано апеляційним судом і Верховним Судом.

У межах другого кримінального провадження прокуратура вимагала конфіскації додаткових банківських рахунків та автомобіля. Суд першої інстанції, покликаючись на матеріали розслідування 2008–2014 років, визнав кошти сумнівного походження, а компанію третього заявника — створеною для легалізації грошей. Було встановлено, що заявники не довели законність походження активів на суму близько 1 млн доларів США. Апеляційний суд погодився з цими висновками.

22 червня 2016 року заявники звернулися до суду з касаційною скаргою, однак Верховний Суд у складі трьох суддів, серед яких був суддя К. К., визнав її неприйнятною, зазначивши, що його юрисдикція обмежується лише правовими питаннями та не поширюється на переоцінку доказів. Окрім того, на думку Верховного Суду, конфіскація відповідала вимогам Закону про боротьбу з мафією.

Далі заявники подали конституційну скаргу, стверджуючи, що участь судді К. К., який раніше ухвалював рішення щодо них у подібних провадженнях, порушувало принцип неупередженості. Однак Конституційний Суд відхилив скаргу, зазначивши, що конфісковані активи у двох різних провадженнях були абсолютно різними, тому об'єктивних сумнівів у неупередженості судді не було.

Заявники скаржилися до ЄСПЛ на те, що їхнє право на безсторонній суд було порушено через участь судді К. К. у касаційному розгляді їхньої скарги, що суперечило гарантіям, закріпленим у пункті 1 статті 6 Конвенції.

Оцінка Суду

Суд нагадав, що безсторонність означає відсутність упередження чи необ'єктивності, та її наявність або відсутність може перевірятися різними способами. Відповідно до усталеної практики Суду, існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції повинно визначатися за двома критеріями: суб'єктивним — з урахуванням особистих переконань та поведінки конкретного судді, тобто чи мав суддя особисте упередження або необ'єктивність у справі; та об'єктивним — шляхом встановлення, чи сам склад суду та його формування забезпечували достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів у його безсторонності.

Щодо суб'єктивного критерію, принцип презумпції відсутності особистого упередження або необ'єктивності суду давно закріплений у практиці Суду (див. *Kyprianou v. Cyprus* [GC], № 73797/01, § 119; *Micallef v. Malta* [GC], № 17056/06, § 94; *Morice v. France* [GC], № 29369/10, § 74). Особиста неупередженість судді презюмується, поки не буде доведено протилежне. Щодо необхідних доказів Суд, до прикладу, перевіряє, чи виявляв суддя ворожість чи недоброзичливість з особистих причин.

Щодо об'єктивного критерію необхідно встановити, чи існують, незалежно від поведінки судді, очевидні факти, які можуть викликати сумніви в його неупередженості. Це означає, що при вирішенні питання, чи є у конкретній справі обґрунтовані підстави вважати, що певний суддя або склад суду не є безстороннім, важливим є думка зацікавленої особи, але вирішальним є те, чи можуть ці побоювання бути об'єктивно обґрунтованими.

ЄСПЛ зауважив, що сам факт того, що суддя вже ухвалював попередні рішення щодо того самого правопорушення, не може сам по собі обґрунтовувати сумніви щодо його неупередженості. Так само і той факт, що суддя вже розглядав подібні, але не пов'язані між собою кримінальні провадження, або судив співобвинуваченого в окремому кримінальному провадженні, не є достатнім для виникнення сумнівів у безсторонності цього судді в іншій справі (див. *Meng v. Germany*, № 1128/17, § 47).

Суд дійшов висновку, що у цій справі заявники не надали жодних доказів того, що суддя К. К. виявляв особисту упередженість щодо них. Тому вирішив розглядати справу з точки зору об'єктивного критерію безсторонності (див. *Teslya v. Ukraine*, № 52095/11, § 42). Суть скарги полягала у функціональному аспекті: йшлося не про особисту поведінку судді, а про ситуацію, коли одна і та сама особа виконувала різні функції у судовому процесі, що могло об'єктивно викликати сумніви у безсторонності суду.

Побоювання заявників були пов'язані з тим, що у складі Верховного Суду був суддя К. К., який раніше розглядав по суті тісно пов'язані кримінальні провадження щодо двох із заявників. Це могло викликати сумніви в їхній безсторонності, однак Суд мав оцінити, чи були ці сумніви обґрунтованими.

На думку ЄСПЛ, правові питання, розглянуті Верховним Судом у спірному провадженні, були пов'язані з тими, які розглядав суд першої інстанції в межах першого провадження. Твердження Уряду про те, що справи відрізнялися лише через різні активи Суд не взяв до уваги, оскільки обидва провадження ґрунтувалися на матеріалах одного й того ж кримінального провадження та подібних підставах конфіскації.

У своїй практиці Суд вже встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, коли суддя, який раніше брав участь у розгляді провадження щодо заявників, згодом розглядав їхню касаційну скаргу.

Суд погодився з аргументами заявників і вказав, що за тих обставин справи не було необґрунтованим вважати, що суддя К. К., який уже ухвалював рішення у схожому провадженні проти тих самих сторін, міг мати сформовану думку щодо законності конфіскації. Це породжувало об'єктивно обґрунтовані сумніви в його безсторонності. Хоча Верховний Суд діє як суд права, у цьому випадку він усе ж висловився щодо суті справи при вирішенні питання про прийнятність скарги, що означало повторення ним попередніх власних висновків.

ЄСПЛ звернув увагу, що в матеріалах справи не було відомостей про завчасне повідомлення заявників про засідання від 4 травня 2021 року та / або склад суду, а також були відсутні докази, що сам суд розглядав можливість наявності конфлікту інтересів у складі суду. За таких обставин суддя, щодо якого могли існувати обґрунтовані сумніви у безсторонності, мав заявити самовідвід або принаймні повідомити сторони, щоб вони мали можливість подати заяву про відвід. Однак, у цій справі таких заходів вжито не було.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 08 липня 2025 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

9 Рішення, ухвалені ЄСПЛ за липень 2025 року

Обставини справи

Заява стосувалася тверджень заявника про порушення його права на доступ до Цивільного апеляційного суду через надмірно високі судові збори. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що його право на доступ до Апеляційного цивільного суду було порушено.

9 серпня 2007 року комерційний банк («банк») уклав угоду про кредитну лінію з приватною компанією («компанія»), за якою надав кредит у розмірі 900 000 000 вірменських драмів (AMD). Того ж дня заявник, діючи як третя особа – заставодавець, передав в іпотеку своє майно як забезпечення виконання зобов'язань компанії за договором кредитної лінії.

13 березня 2008 року банк і компанія уклали другий договір про кредитну лінію, за яким банк надав додатковий кредит у розмірі 300 000 000 AMD.

27 листопада 2014 року банк подав цивільний позов до районного суду Кентрона і Норк-Мараша міста Єревана («районний суд») з вимогою стягнути з компанії 1 962 176 766,70 драмів як прострочені кредитні зобов'язання, а також нараховані відсотки і штрафи. Банк також вимагав звернення стягнення на заставне майно для забезпечення виконання зобов'язань компанії. Банк не сплатив необхідний судовий збір за подання позову, а також не звертався із проханням про звільнення від сплати; проте районний суд прийняв позов до розгляду.

У невизначену дату банк змінив суму позову, збільшивши її до 3 836 766 857,20 AMD (приблизно 7 400 000 євро), разом з додатковими відсотками та штрафами.

17 лютого 2017 року окружний суд задовольнив позов банку на суму 3 836 766 857,20 AMD, а також додаткові відсотки та штрафи. Крім того, він постановив звернути стягнення на заставне майно для задоволення присудженої суми.

29 червня 2017 року заявник подав апеляцію на це рішення до Цивільного апеляційного суду та подав клопотання про відстрочення сплати судового збору. Він стверджував, що внаслідок різних судових проваджень та безробіття опинився у скрутному фінансовому становищі й не міг сплатити судовий збір у розмірі трьох відсотків від суми 3 836 766 857,20 AMD, який необхідний для подання апеляції, оскільки ця сума була значною. Він також зазначив, що окружний суд прийняв позов банку до розгляду без сплати відповідного судового збору.

18 жовтня 2017 року Цивільний апеляційний суд відхилив прохання заявника про відстрочення сплати судового збору та відмовив у прийнятті його апеляції

до розгляду з процесуальних підстав, а саме – через несплату необхідного судового збору. Суд вказав, що заявник не надав жодних доказів свого фінансового становища, а також жодних обґрунтувань своєї неспроможності здійснити таку сплату. Він також зазначив, що заявник мав два тижні з дати отримання рішення суду для усунення цих недоліків і повторного подання апеляції.

20 грудня 2017 року Касаційний суд визнав апеляційну заяву заявника неприйнятною через відсутність підстав.

Заявник скаржився відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, що його право на доступ до Цивільного апеляційного суду було порушено через надмірні судові збори. Він також стверджував, що провадження було несправедливим, оскільки окружний суд прийняв цивільний позов банку до розгляду без сплати належних судових зборів, поставивши банк у більш вигідне становище.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що загальні принципи доступу до суду, включаючи суди вищої інстанції, були узагальнені у справі *Zubac v. Croatia* ([GC], № 40160/12, §§ 76–86, 5 квітня 2018 року).

У цій справі доступ заявника до Апеляційного цивільного суду був обмежений через несплату відповідних судових зборів. ЄСПЛ раніше визнавав, що національна система судових зборів має законну мету, а саме – фінансування судової системи та запобігання безпідставним позовам (див. справу *Chorbadzhiyski and Krasteva v. Bulgaria*, № 54991/10, § 59, 2 квітня 2020 року). Отже, зазначене обмеження має законну мету. Водночас необхідно визначити, чи було це обмеження пропорційним поставленій меті.

ЄСПЛ зауважив, що Закон про державні збори вимагав сплати трьох відсотків від суми спору як судового збору за подання апеляції у справах, що стосуються грошових вимог. Оскільки апеляція заявника оскаржувала рішення окружного суду про стягнення 3 836 766 857,20 AMD, він повинен був сплатити три відсотки від цієї суми, а саме 115 103 005,72 AMD (приблизно 210 000 євро на момент розгляду справи). Цей збір, безсумнівно, є істотним для звичайного учасника судового процесу.

Однак ЄСПЛ наголосив, що відповідне національне законодавство передбачало певні гарантії проти надмірних судових зборів, дозволяючи пільги у вигляді звільнень, зменшення, коригування ставок та відстрочення, що враховують фінансове становище сторін. Відповідно до національного законодавства, заявник, котрий прагнув отримати такі пільги, мав підтвердити свій запит відповідними документами.

Заявник звернувся з проханням про відстрочення сплати судового збору, посилаючись на своє нібито скрутне фінансове становище та значну суму спору. Проте він не надав жодних доказів щодо свого фінансового стану і не пояснив причини цього. Крім того, він не виправив це упущення протягом двотижневого строку, наданого для виправлення недоліків та повторного подання апеляції.

ЄСПЛ підкреслив, що Держава має право на власний розсуд встановлювати систему судових зборів, пов'язуючи їх з сумою спору, за умови, що система є достатньо гнучкою, щоб дозволити стороні скористатися повним або частковим звільненням від сплати судових зборів (див. справу *Urbanek v. Austria*, № 35123/05, §§ 61–62, 9 грудня 2010 року; згадане вище рішення у справі *Chorbadzhiyski and Krasteva v. Bulgaria*, § 64; та *Nalbant and Others v. Turkey*, № 59914/16, § 40, 3 травня 2022 року). Сторона, яка клопоче про звільнення від судових витрат, повинна проявляти належну ретельність у поданні до суду доказів щодо свого фінансового стану і сумлінно співпрацювати з судом в цьому питанні (див. *Elcomp sp. z o.o. v. Poland*, № 37492/05, § 41, 19 квітня 2011 року, та *Centrum Handlowe Agora Sp. z o.o. v. Poland* (ухв.), № 8928/13, § 31, 20 лютого 2024 року).

У цій справі існуюча система була достатньо гнучкою, що дозволяло заявнику скористатися різними видами пільг щодо судових зборів. Проте, звертаючись з проханням про відстрочення, заявник не проявив належної старанності у поданні необхідних документів, тим самим позбавивши Цивільний апеляційний суд можливості належним чином оцінити його прохання. Навіть якщо фінансове становище заявника було лише звичайним, як він стверджував у своїх зауваженнях перед ЄСПЛ, він був зобов'язаний надати Апеляційному цивільному суду докази свого фінансового стану для оцінки, чи не становив би судовий збір надмірний тягар.

Варто зазначити, що, за інформацією, наданою Урядом і не заперечуваною заявником, на момент, коли він заявив про свій стан безробіття, він фактично був приватним підприємцем, пов'язаним з діяльністю ресторанного комплексу, та мав працівників. Це підтверджено протоколом судового виконавця про відвідування ресторанного комплексу та наступним рішенням Департаменту виконання судових рішень. Такі очевидні невідповідності та відсутність доказів від заявника викликають сумніви щодо достовірності його тверджень про фінансовий стан.

Щодо рішення районного суду про прийняття позову банку без попередньої сплати необхідного судового збору ЄСПЛ зазначив, що підстави такого рішення залишаються незрозумілими. Однак це питання стосувалося провадження в суді першої інстанції, тоді як основне питання, яке розглядав ЄСПЛ, стосувалося неможливості заявника звернутися до Апеляційного цивільного суду через несплату судового збору. Немає жодних ознак того, що заявнику було

перешкоджено представити свою справу або докази в окружному суді, і не виявлено жодних інших процесуальних порушень на цій стадії. У цих умовах ЄСПЛ не міг визнати, що прийняття позову банку без сплати необхідного судового збору зробило провадження в цілому несправедливим. Крім того, Апеляційний суд не був зобов'язаний дотримуватися будь-яких процесуальних рішень суду нижчої інстанції, зокрема щодо прийняття позовів, і зберігав повну компетенцію для визначення того, чи були виконані умови для подання апеляції, включаючи сплату судового збору (див. згадане вище рішення у справі *Zubac v. Croatia*, §§ 86 та 119).

Таким чином, ЄСПЛ констатував, що рішення Цивільного апеляційного суду про відмову в задоволенні клопотання заявника та відмову в прийнятті його апеляції до розгляду з процесуальних підстав не може бути визнане непропорційним обмеженням, яке б порушувало саму суть права на доступ до суду, або таким, що виходить за межі національної свободи розсуду.

Відповідно, скаргу заявника про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції визнано явно необґрунтованою.

ЄСПЛ вважав, що цю заяву має бути відхилено відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву було визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 19 червня 2025 року, оприлюднена 10 липня 2025 року та є остаточною.

Обставини справи

Справа стосувалася тверджень заявників про відмову національних судів у доступі до суду. Заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що національні суди визнали їхній позов про відшкодування шкоди, поданий від імені їхнього померлого батька, неприйнятним, хоча до своєї смерті він намагався отримати компенсацію у позасудовому порядку.

22 жовтня 2010 року брат заявників потрапив у дорожньо-транспортну пригоду, в результаті якої отримав серйозні травми та через декілька днів помер. У вересні 2011 року водія, який спричинив ДТП, було засуджено. Батько заявників прагнув отримати компенсацію за смерть сина. У лютому 2011 року Гарантійний фонд повідомив йому, що водій не був застрахований. Відповідно, 25 жовтня 2011 року батько звернувся до Фонду про відшкодування моральної шкоди у розмірі 100 000 болгарських левів (51 150 євро). Відповідно до статті 288 п. 9 Страхового кодексу 2005 року він був зобов'язаний звернутися до позасудової процедури отримання компенсації. 10 листопада 2011 року батько заявників помер.

28 листопада 2011 року Фонд відмовив у виплаті компенсації на тій підставі, що водій був застрахований у компанії «V.», яка й була відповідальна за сплату компенсації. 3 травня 2012 року заявники звернулися до суду з позовом до цієї компанії, а також альтернативно, якщо буде встановлено, що водій не мав дійсної страховки – до Гарантійного фонду, знову вимагаючи компенсацію в розмірі 100 000 левів за моральну шкоду, завдану їхньому батькові.

26 лютого 2013 року Софійський міський суд відхилив позов як неприйнятний на тій підставі, що заявники не мали процесуального права на його подання. Суд зазначив, що право вимагати компенсацію моральної шкоди є суто особистим, і що батько заявників сам не звертався з позовом до суду. 10 квітня 2013 року Софійський Апеляційний суд скасував це рішення та постановив, що заявники мали право підтримувати позов їхнього батька, зберігаючи заявлену суму позову, оскільки той вже подав позов про компенсацію до Гарантійного фонду, що було обов'язковим етапом.

16 червня 2014 року Софійський міський суд частково задовольнив позов заявників і зобов'язав компанію «V.» виплатити компенсацію. Він зазначив, не вдаючись у подробиці, що заявники мали право вимагати компенсацію від імені свого померлого батька. Потім він встановив, що водій, який вчинив порушення, мав чинну страховку, і що компанія «V.» відповідно несе відповідальність. Нарешті, у зв'язку із частковим відхиленням позову суд зобов'язав заявників сплатити частину витрат, понесених Гарантійним фондом та компанією «V.», на загальну суму 5 260 левів (2 690 євро).

Після апеляційного оскарження, рішенням від 2 лютого 2015 року Апеляційний суд Софії скасував рішення суду нижчої інстанції та відхилив позов заявників як неприйнятний. Він зазначив, що хоча батько заявників мав право вимагати компенсацію, він сам не подав позов до суду з цього приводу, а отже, заявники не могли зробити це від його імені. Право на компенсацію припинилося з його смертю, оскільки воно було «суто особистим». Заявники могли лише продовжити судовий процес, який вже був розпочатий їхнім батьком до його смерті. Те, що батько заявників вимагав компенсації від Гарантійного фонду, було «незначним», оскільки такий запит не міг розглядатися як еквівалент позову до суду.

18 липня 2016 року Верховний касаційний суд відмовив у прийнятті до розгляду касаційної скарги заявників з питань права, які порушували лише питання, пов'язані з чинністю договору страхування водія. Касаційний суд не розглядав право заявників подавати позов від імені свого батька, зазначивши, що вони не подавали скарги з цього приводу.

Упродовж різних етапів провадження заявники наполягали, що їхній батько вже продемонстрував своє бажання отримати компенсацію, оскільки він подав відповідний запит до Гарантійного фонду. На той момент він не мав права подавати позов до суду відповідно до національного законодавства, і помер до того, як отримав повідомлення про відмову Фонду. Проте вимога про компенсацію, на їхню думку, увійшла до його майна і могла бути успадкована заявниками після його смерті.

Заявники скаржилися, що відмова в розгляді їхнього позову як неприйнятного порушило їхнє право на доступ до суду, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Оцінка Суду

Право на справедливий судовий розгляд має тлумачитися з урахуванням принципу верховенства права, який вимагає, щоб усі учасники процесу мали ефективний судовий засіб захисту, що дозволяє їм реалізовувати свої цивільні права. Кожна особа має право на розгляд у суді або трибуналі будь-якого питання щодо її прав та обов'язків цивільного характеру. Таким чином, пункт 1 статті 6 Конвенції відображає «право на суд», одним з аспектів якого є право доступу до суду, тобто право ініціювати провадження у цивільних справах (див. рішення у справі *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*, № 41720/13, § 192, 25 червня 2019 року з подальшими посиланнями).

Право на доступ до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції повинно тлумачитися з урахуванням Преамбули Конвенції, яка проголошує верховенство права частиною спільної спадщини Договірних Держав (див. рішення у справі *Grzęda v. Poland [GC]*, № 43572/18, § 298, 15 березня 2022 року з подальшими посиланнями).

Право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням; такі обмеження є допустимими, оскільки право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку Держави, яка має певну свободу розсуду в цьому питанні. Водночас ці обмеження не повинні обмежувати або скорочувати доступ особи таким чином або в такій мірі, щоб була порушена сама суть права. Крім того, такі обмеження несумісні з пунктом 1 статті 6, якщо вони не переслідують законну мету або відсутня розумна пропорційність між застосованими засобами та метою, яку прагнуть досягнути (див. згадане вище рішення у справі *Nicolae Virgiliu Tănase*, § 195, 25 червня 2019 року; див. також згадане вище рішення у справі *Grzęda*, § 343, 15 березня 2022 року).

У цій справі Уряд стверджував, що обмеження прав заявників на доступ до суду відповідали законодавству та судовій практиці на той час. Дійсно, національні суди послідовно дотримувалися позиції, що спадкоємці особи, яка мала право вимагати компенсацію за моральну шкоду, не можуть самостійно порушувати позов від її імені, а можуть лише продовжити вже розпочате провадження. Питання про те, чи вимагати компенсацію, належить до особистої сфери відповідної особи, і не могло бути вирішене її спадкоємцями. У справі заявників такий підхід призвів до відхилення їхнього позову як неприйнятного.

Суд не вважав цей підхід автоматично несправедливим. Навіть якщо Уряд не навів жодної «законної мети», яку могло переслідувати обмеження права заявників на доступ до суду, ЄСПЛ погодився, що загалом воно переслідувало забезпечення правової визначеності.

Проте у цій справі ситуація заявників мала особливості, які вимагали більш виваженого підходу. Хоча батько заявників не подав позов до суду з метою отримання компенсації за смерть свого сина в дорожньо-транспортній пригоді, він подав відповідну заяву до Гарантійного фонду і помер до її відхилення. Заявники стверджували, що в межах національного провадження позасудове звернення батька було достатнім для надання їм права продовжити процес, враховуючи, що він чітко продемонстрував своє бажання отримати компенсацію єдиним способом, дозволеним чинним на той час законодавством.

Через кілька років – 13 травня 2022 року – Верховний касаційний суд у іншій справі підтримав подібну позицію, постановивши, що спадкоємці особи, яка перебувала в аналогічному становищі, як і батько заявників, мали право порушити судову справу від її імені. Це було пов'язано з тим, що потерпіла особа, хоча й не порушувала судової справи самостійно, але повідомила про своє рішення вимагати компенсацію за моральну шкоду, і після того, як вона заявила про своє право на компенсацію, це право могло бути успадковане та реалізоване її спадкоємцями.

ЄСПЛ вважав підхід, який застосував Верховний касаційний суд у рішенні від 13 травня 2022 року, обґрунтованим і адекватним. Такий підхід належним

чином враховує той факт, що особа, яка має право вимагати компенсації за моральну шкоду, вже висловила своє бажання отримати її, звернувшись із відповідним проханням до страховика або Гарантійного фонду. У справі батька заявників цей позасудовий етап був фактично обов'язковим, оскільки йому було повідомлено, що компенсацію має виплатити Гарантійний фонд. Він міг звернутися до суду лише після завершення цього обов'язкового початкового етапу та у разі, якщо Фонд не надав задовільної відповіді на його запит про компенсацію.

Таким чином, ЄСПЛ погодився з висновком Верховного касаційного суду про те, що позасудова заява, яка була зроблена в явній формі та з кількісним визначенням, може розглядатися як еквівалент подання судового позову з метою отримання компенсації за моральну шкоду, оскільки це впливало на право спадкоємців на підтримку такої заяви. Що стосується справи заявників ЄСПЛ не вважав, що позов, який вони подали до суду 3 травня 2012 року, був новим позовом, який вони самі вирішили подати; це було скоріше продовженням позову та процедури компенсації, вже розпочатої їхнім батьком.

Посилаючись на рішення Верховного касаційного суду від 13 травня 2022 року ЄСПЛ вказав, що не вважав це рішення «переглядом» національної судової практики, як стверджував Уряд. ЄСПЛ зазначив, що до того моменту ситуація не була достатньо висвітлена в судовій практиці національних судів, і що Верховний касаційний суд взяв на себе зобов'язання роз'яснити застосовні стандарти.

Уряд також стверджував, що батько заявників вчинив неналежним чином, бо не звернувся до Фонду відразу після того, як з'ясувалося, що водій не був застрахований, і не подав позов безпосередньо до страховика. ЄСПЛ не вважав його дії нерозумними або неналежними, оскільки він вжив усіх необхідних заходів для отримання компенсації, як це передбачено національним законодавством та помер недовзі після цього.

Виходячи з цього ЄСПЛ визнав, що обмеження права заявників на доступ до суду – рішення національних судів, що заявники не можуть продовжувати розгляд позову про відшкодування моральної шкоди від імені свого покійного батька, незважаючи на те, що він достатньо продемонстрував своє бажання отримати таке відшкодування, не було пропорційним жодній законній меті.

ЄСПЛ дійшов до висновку, що обмеження права заявників на доступ до суду порушувало пункт 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 01 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася твердження пана Sakkou про те, що його засудження було несправедливим, оскільки воно ґрунтувалося значною мірою на свідченнях R., його співучасника.

У 2020 році пана Sakkou було визнано винним у вчиненні декількох злочинів, пов'язаних з наркотиками, та засуджено до шести років позбавлення волі. Вирок ґрунтувався на показаннях одного з його співучасників, R., показаннях, наданих двома поліцейськими, а також даних телекомунікаційних служб.

R. також був засуджений за різні злочини, пов'язані з наркотиками.

Посилаючись на статтю 6, пан Sakkou стверджував, зокрема, що включення R. до програми захисту свідків, зупинення виконання його тюремного покарання та подальше вивезення з Кіпру під новою особою – хоча і після засудження заявника – свідчило про ненадійність його показань як свідка обвинувачення.

Оцінка Суду

Суд повторив, що пункт 1 статті 6 Конвенції не встановлює жодних правил щодо того, як слід оцінювати докази. Суд може втручатися в цю сферу, лише якщо національний суд оцінює докази свавільно або явно необґрунтовано.

Конвенція не забороняє національному суду покладатися на викривальні показання співучасника, навіть якщо відомо, що такий свідок є особою, залученою до кримінального середовища. Водночас покладання на показання співучасника, надані в обмін на імунітет від кримінального переслідування, може призвести до несправедливого судового розгляду, оскільки такі показання за своєю природою є відкритими для маніпуляцій і можуть бути надані виключно з метою отримання вигоди або особистої помсти.

У цій справі Суд, по-перше, зазначив, що R. не було надано імунітету від кримінального переслідування. На той час єдиною винагородою, наданою йому за його показання, було включення його до програми захисту свідків, метою якої був захист від потенційних загроз або небезпек. Суд взяв до уваги той факт, що Закон про захист свідків детально регламентує створення, сферу дії та зміст цієї програми захисту свідків.

Суд також зазначив, що заявник посилався на стверджувану відсутність будь-яких документальних доказів існування між R. та поліцією угоди з метою його обвинувачення, вказуючи, наприклад, на відсутність протоколу зустрічі від 17 квітня 2019 року. Однак Суд не міг ігнорувати той факт, що Уряд надав детальну інформаційну записку з описом того, що обговорювалося на цій зустрічі, і що ця записка не свідчила про будь-які домовленості, обіцянки або неправомірну винагороду щодо заявника.

Суд також вказав, що R. зізнався та надав показання добровільно і лише після того, як його було включено до програми захисту свідків, і на той момент він відчував себе достатньо безпечно, оскільки був захищений від різних загроз.

Крім того, оцінюючи вплив показань R. на справедливість судового розгляду справи заявника, Суд врахував наступні фактори.

Під час судового розгляду в суді присяжних заявник знав особу R., зміст його заяви і те, що R. був включений до програми захисту свідків, яка на той час була єдиним видом домовленості або угоди, що існувала між ним та органами прокуратури. Заявник мав можливість провести перехресний допит як R., та оскаржити його версію фактів, а також G. M. та O. O., головних слідчих, які брали участь у справі.

Що стосується показань R., то суд першої інстанції повністю усвідомлював ризики, пов'язані з використанням доказів, наданих співучасником, і підійшов до його показань проявляючи відповідну обережність. Суд присяжних детально пояснив, чому він повірив R. підкресливши правдивість і легкість, з якою він давав показання і відповідав на запитання під час судового розгляду.

Верховний Суд, єдиний доступний на той час апеляційний суд, згодом переглянув оцінку судом першої інстанції показань R. і детально розглянув питання показань співучасників. Крім того, твердження заявника щодо достовірності та правдивості показань R. як свідка були детально розглянуті національними судами обох рівнів.

Суд повторив, що його роль в оцінці доказів є обмеженою, і в цьому відношенні він покладається на висновки національних судів. Хоча Суд присяжних найбільшою мірою покладався на показання R., він також розглянув показання, надані G. M. і O. O., а також інші докази. Суд встановив, що ці докази додатково підтверджують показання R., і тому Суд дійшов висновку, що національні суди дійсно спиралися на докази, які підтверджували показання R., оскільки «підтверджуючі докази» розуміються Судом у широкому сенсі, незалежно від відсутності підтверджуючих доказів з точки зору національного законодавства, тобто незалежні докази, що підкріплюють обвинувальні показання співучасників злочину.

У світлі наведених міркувань не можна стверджувати, що посилання апеляційного суду на показання співучасників зробило судовий розгляд справи заявника несправедливим.

Відповідно, порушення статті 6 Конвенції не було встановлено.

Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене 10 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявниця, Mokgadi Caster Semenya, є громадянкою Південної Африки, яка народився в 1991 році і проживає в Південній Африці.

Пані Semenya – спортсменка міжнародного рівня, яка спеціалізується на бігу на середні дистанції. Вона скаржилася на те, що була змушена знизити свій природний рівень тестостерону, щоб отримати дозвіл на участь у міжнародних змаганнях у жіночій категорії, відповідно до Правил щодо права на участь у змаганнях для жінок (спортсменки з відмінностями статевого розвитку) («Правила DSD»), Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій (IAAF), а також на те, що її судові позови про оскарження цих правил у Спортивному арбітражному суді (CAS), а згодом у Федеральному Верховному Суді, були відхилені.

Посилаючись на статтю 6 та статтю 13 Конвенції, пані Semenya скаржилася на порушення її права на доступ до суду та права на ефективний засіб правового захисту, стверджуючи, що перегляд, проведений Федеральним Верховним Судом на підставі статті 190(2)(e) Федерального закону про міжнародне приватне право, був надмірно обмеженим.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції вона стверджувала, що Правила DSD вплинули на її тілесну і психологічну цілісність та ідентичність, її право на самовизначення і право на здійснення професійної діяльності. Нарешті, посилаючись на статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8, вона також стверджувала, що Положення про нацменшини призвело до дискримінаційного поводження.

Оцінка Суду

Юрисдикція Швейцарії

Стаття 1 Конвенції передбачає, що Держави-учасниці зобов'язуються «забезпечити кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією», права і свободи, визначені в Конвенції.

Юрисдикція Держави за статтею 1 Конвенції є насамперед територіальною, тобто факти, на які скаржиться заявниця, повинні мати місце на території Держави-відповідача. У цій справі Суд зазначив, що між Швейцарією, з одного боку, та заявницею, з іншого, не існує територіального зв'язку, за винятком провадження у CAS та Федеральному Верховному Суді. Суд дійшов висновку, що заявниця не підпадає під територіальну юрисдикцію Швейцарії.

Однак виняткові обставини можуть привести Суд до висновку, що Держава здійснювала свою юрисдикцію поза межами своєї національної території.

Суд не виявив таких обставин щодо скарг за статтями 8, 13 і 14 Конвенції. Отже, заявниця не підпадала під юрисдикцію Швейцарії за цими скаргами.

З іншого боку, Суд дійшов висновку, що, як виняток з вищезазначеного принципу, заявниця підпадає під юрисдикцію Швейцарії щодо її скарги за статтею 6: апеляція пані Semenya до Федерального Верховного Суду після рішення CAS створила юрисдикційний зв'язок зі Швейцарією, що покладало на Державу відповідно до статті 1 Конвенції забезпечити повагу до прав, захищених статтею 6 Конвенції, у провадженні, яке здійснювалося у Федеральному Верховному Суді.

Щодо статті 6 Конвенції

Суд зазначив, що питання міжнародних спортивних спорів, звернення до арбітражу і передача справи до CAS зазвичай визначаються керівним органом, який регулює певну спортивну дисципліну.

Той факт, що арбітраж було нав'язано приватною спортивною структурою, а не законом, не є достатнім для порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Однак слід визнати, що спортивний арбітраж виник у контексті структурного дисбалансу, який характеризує відносини між спортсменами та органами, що керують відповідними видами спорту.

Керівні спортивні органи мали змогу диктувати умови у відносинах зі спортсменами, оскільки вони регулювали міжнародні спортивні змагання, могли встановлювати обов'язкову та виключну юрисдикцію

Таким чином, навіть більше, ніж у випадках, коли арбітраж вимагається законом, у ситуації, коли виключна юрисдикція CAS у спорі між спортивною організацією та спортсменом була накладена на спортсмена, було важливо, щоб він міг скористатися гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції.

Ця вимога набувала ще більшої ваги, коли «цивільне» право або права, які були предметом спору, у національному законодавстві прирівнювалися до основоположних прав.

Отже, якщо обов'язкова та виключна юрисдикція CAS була нав'язана спортсмену спортивним керівним органом, внаслідок чого Федеральний Верховний Суд Швейцарії мав юрисдикцію розглядати цивільно-правову апеляцію на рішення CAS; якщо спір між ними стосувався одного або декількох «цивільних» прав цього спортсмена; і якщо це або ці «цивільні» права відповідали основоположним правам у національному законодавстві, повага до права цієї особи на справедливий судовий розгляд вимагала особливо ретельного розгляду його справи.

На думку Суду, специфічні характеристики спортивного арбітражу, в якому розглядався спір заявниці, що передбачали обов'язкову та виключну юрисдикцію CAS, вимагали ретельного судового розгляду, співмірного з серйозністю порушених особистих прав, єдиним національним судом, який мав юрисдикцію для виконання такого завдання.

Суд зазначив, зокрема, що потенційні труднощі, з якими стикаються відповідні спортсмени при підтримці рівня тестостерону нижче максимального рівня, дозволеного оскаржуваними правилами, були не тільки в центрі детальної аргументації заявниці, але й вирішальними для результату порушеної нею суперечки. Однак, хоча CAS залишив це питання відкритим, Федеральний Верховний Суд при перегляді рішення CAS на предмет його «несумісності з публічним порядком» у розумінні Федерального закону про міжнародне приватне право обмежився оцінкою того, чи був висновок CAS «необґрунтованим», виходячи з висновків, встановлених CAS. При цьому Федеральний Верховний Суд лише зазначив, що CAS не схвалив остаточно Правила, а натомість чітко зарезервував за собою право переглянути їхню пропорційність у застосуванні в (іншій) конкретній справі.

Таким чином, виявилось, що хоча CAS висловив дуже серйозні занепокоєння, тим самим зробивши неоднозначною свою аргументацію щодо пропорційності, Федеральний Верховний Суд провів лише обмежений перегляд цього аспекту рішення CAS.

Отже, було очевидно, що перегляд Федеральним Верховним Судом цього основоположного та детального аспекту спору заявниці, в межах компетенції цього суду щодо перевірки відповідності рішення CAS основним принципам публічного порядку, не був підданий особливо ретельному вивченню, як того вимагали обставини справи.

При розгляді питання про те, чи були Правила щодо права на участь у змаганнях для жінок (спортсменки з відмінностями статевого розвитку) обґрунтованими та пропорційними, CAS залишив відкритими інші питання – одне стосувалося нібито довільного рішення включити змагання на 1500 м та 1 милю до переліку змагань, на які поширюються правила, а інше – того факту, що правила можуть призвести до оприлюднення статусу спортсменок із відмінностями у статевому розвитку, щодо чого він висловив занепокоєння; однак Федеральний Верховний Суд не вжив достатніх заходів щодо висловлених сумнівів.

В інших аспектах перегляд, проведений Федеральним Верховним Судом, не досяг необхідного рівня ретельності. У зв'язку з цим Суд, зокрема, зазначив, що цей суд відхилив без ретельного розгляду аргумент заявниці, в якому вона порівнювала ситуацію у своїй справі з ситуацією у справі *Francelino da Silva*

Matuzalem v. Fédération Internationale de Football Association, в якій він визнав рішення CAS несумісним з публічним порядком.

Як наслідок, перегляд справи заявниці Федеральним Верховним Судом, не в останню чергу через його дуже обмежувальне тлумачення поняття публічного порядку, не задовольнив вимогу особливої ретельності, необхідної в обставинах справи.

У результаті Суд дійшов висновку, що заявниця не скористалася гарантіями, передбаченими пунктом 1 статті 6 Конвенції, і встановив порушення цього положення.

У зв'язку з вищевказаним було встановлено порушення статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 10 липня 2025 року та є остаточним.

Обставини справи

Заявник народився в 1978 році, зараз відбуває покарання в Камінській виправній колонії. Справа стосувалася кримінального провадження проти заявника за звинуваченням у вбивстві його матері та племінниці в 2010 році. Зрештою, внаслідок нового розслідування та декількох етапів судового розгляду заявника було засуджено у 2017 році до довічного позбавлення волі.

При ухваленні вироку суди врахували усі докази й аргументи. Крім того, суди дуже детально розглянули твердження заявника про те, що його зізнання було отримано під примусом і під час незареєстрованого затримання.

Вони, зокрема, розглянули показання слідчого Ж., який заявив, що заявнику було надано можливість поговорити з адвокатом до першого допиту і що його було поінформовано про його права. Він говорив вільно і, відповідаючи на запитання адвоката та слідчого, заявив, що на нього не чинився тиск з метою змусити його говорити.

Експертиза показала, що на момент зізнань заявник не мав травм, які могли бути завдані після його затримання. Його твердження про жорстоке поводження були розслідувані прокуратурою, а відповідні співробітники міліції були допитані в суді. Твердження заявника з цього приводу виявилися безпідставними. Розгляд судом відеозапису зізнання та його експертиза психологом підтвердили, що воно має ознаки добровільності. Працівники міліції, які брали участь у затриманні, також були допитані судом і заперечили, що стосовно заявника було застосовано будь-які жорстоке поводження або ознаки жорстокого поводження, або що він тоді подавав будь-які скарги з цього приводу. Інші свідки, які бачили заявника, також не помітили жодних ознак жорстокого поводження.

Пізніше заявник подав касаційну скаргу, в якій стверджував, що він є невинуватим, а докази були сфальсифіковані та неправильно витлумачені з метою його засудження.

10 липня 2018 року Верховний Суд залишив вирок і покарання без змін, визнавши, що суди нижчих інстанцій не допустили помилок у своїх рішеннях.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції (право на справедливий суд) Конвенції, пан Опаленко стверджував, що йому було відмовлено в доступі до адвоката на початку провадження, що раніше допитаний свідок не був допитаний під час остаточного повторного розгляду справи, і що судовий розгляд був надмірно тривалим.

Суд повторно зазначив, що будь-яка розмова між затриманим підозрюваним у вчиненні злочину та міліцією повинна розглядатися як офіційний контакт і не може бути кваліфікована як неофіційне опитування або допит.

На момент події міліція вже мала підстави підозрювати заявника. Зокрема, було обшукано квартиру заявника та вилучено одяг із плямами крові, який згодом було використано як доказ проти нього. Відповідно, існувало «кримінальне обвинувачення» в автономному значенні Конвенції, що вимагало застосування гарантій статті 6 Конвенції щодо доступу до правової допомоги.

Крім того, після того, як заявник повідомив міліцію, що він збирається зробити «явку з повинною та зізнання», органи влади мали бути обізнані про можливий контекст такої заяви та про наслідки, які можуть виникнути. Однак, немає жодних ознак того, що міліція поінформувала його про його право на адвоката.

Суд не знайшов переконливих підстав, що виправдовують обмеження доступу до адвоката в цій справі.

Суд зазначив, що існує низка факторів, які свідчать на користь визнання судового розгляду справедливим: (i) немає жодних ознак того, що заявник був особливо вразливим; (ii) у матеріалах, що є в розпорядженні Суду, немає вказівок на те, що право заявника оскаржити достовірність доказів та заперечити проти їх використання було будь-яким чином обмежене; (iii) докази у справі були оцінені професійними суддями; (iv) суспільний інтерес у переслідуванні заявника за вчинення інкримінованого йому злочину – подвійне вбивство – був дуже високим; та (v) немає вказівок на те, що було порушено інше право, передбачене Конвенцією.

Щодо характеру заяви, вона мала явно інкримінуючий характер. Заявник тричі повторив зізнання, зроблене в його первинній «явці з повинною», протягом трьох днів, але відкликав його через місяць.

Переходячи до наступного фактора, про які власне йдеться у справі *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* [GC], №№ 50541/08 та 3 інших, 13 вересня 2016 року, використання доказів заявника, і зокрема, чи становили ці докази невід'ємну або значну частину доказів, на яких ґрунтувався вирок, та вагомість інших доказів у справі, Суд зазначає, що суди, які в кінцевому підсумку засудили заявника, посилалися на його зізнання, зроблені в присутності його адвоката між 14 і 17 листопада 2010 року.

Суд постановив, що шкоду, заподіяну загальній справедливості судочинства обмеженням права на адвоката, не може бути усунено лише підтвердженням заявником своїх попередніх заяв, зроблених без адвоката на пізнішому етапі та в присутності адвоката, якщо цей недолік не був належним чином усунутий національними судами шляхом виключення заяв, зроблених без адвоката.

Суд зазначив, що немає доказів, що первісне зізнання заявника було результатом жорстокого поводження або було отримано незаконно відповідно до національного законодавства. Скарга заявника за статтею 3 Конвенції була визнана неприйнятною як така, що є явно необґрунтованою.

Після початкового зізнання заявника, зробленого без участі адвоката, йому було негайно повідомлено про його право на адвоката та право зберігати мовчання, після чого його допитали в присутності адвоката К., під час якого він підтвердив своє зізнання. Суд не знайшов підтвердження твердженню заявника про те, що адвокат К. був призначений з порушенням процедури і не мав конфіденційної бесіди із заявником до його першого офіційного допиту як підозрюваного. Національні суди розглянули і відхилили це твердження, і Суд не знайшов у матеріалах справи підстав для критики їхньої оцінки. Відповідно, немає підстав ставити під сумнів заяви заявника, зроблені в присутності адвоката.

З огляду на таку послідовність подій, а також інші обставини, за яких було вчинено та виявлено злочин, включаючи той факт, що на момент оскаржуваного допиту в міліції органи влади вже мали певні докази, що вказували на заявника, не можна стверджувати, що в конкретних обставинах цієї справи початкові зізнання заявника визначили весь процес збирання доказів у кримінальному провадженні проти заявника таким чином, що це незворотним чином підірвало справедливість цього провадження.

Існували й інші вагомні докази проти заявника, зокрема травми руки, що відповідали пошкодженням знаряддя вбивства, можлива наявність крові жертв на його одязі та його відбиток пальця на знарядді вбивства.

Суд повторно зазначив, що дотримання вимог справедливого судочинства має бути перевірено в кожній справі з урахуванням перебігу провадження в цілому, а не на основі окремого розгляду одного конкретного аспекту чи одного конкретного випадку, хоча не можна виключити, що конкретний фактор може бути настільки вирішальним, що дозволяє оцінити справедливість судового розгляду на більш ранній стадії провадження.

У цій справі національні суди достатньо усунули недолік, спричинений недотриманням права заявника на адвоката під час складання ним «явки з повинною». У своїх рішеннях, ухвалених під час повторного розгляду справи, суди не спиралися на цю заяву, і піддали твердження заявника щодо обставин, за яких він зробив зізнання, ретельній перевірці, перш ніж відхилити їх.

Щодо твердження заявника про те, що національні суди допустили помилки в оцінці доказів та національного законодавства, і що вони неправильно засудили його, Суд повторив, що його функція не полягає в розгляді фактичних або правових помилок, нібито допущених національним судом, за винятком випадків, коли вони можуть порушувати права і свободи, захищені Конвенцією.

При визначенні того, чи було провадження справедливим, Суд не діє як суд четвертої інстанції, який вирішує, чи були докази отримані незаконно відповідно до національного права, про їх допустимість або про вину заявника.

У зв'язку з вищевказаним було встановлено відсутність порушення статті 6 Конвенції.

Зауваживши, що провадження в цій справі тривало понад 7 років і 7 місяців на трьох рівнях юрисдикції, та беручи до уваги відповідні принципи, сформовані в практиці ЄСПЛ, а також відносну простоту справи заявника та її неодноразовий повторний розгляд, ЄСПЛ констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через надмірну тривалість провадження.

Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через надмірну тривалість провадження.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 11 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

A. R. v. the United Kingdom (№ 6033/19)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги, поданої відповідно до статті 8 Конвенції, стосовно того, що розкриття інформації про звинувачення в зґвалтуванні, за яким заявника було виправдано судом, не відповідало закону і не було необхідним у демократичному суспільстві.

Заявник вважав, що оскаржуване розкриття інформації порушило його право на презумпцію невинуватості, передбачене пунктом 2 статті 6 Конвенції.

Заявник мав педагогічну освіту, проте на час подій працював водієм таксі. У березні 2010 року йому було пред'явлено звинувачення у зґвалтуванні 17-річної пасажирки його таксі. Заявник заперечував свою вину, стверджуючи, що між ним та ймовірною жертвою ніколи не було сексуального контакту. Не існувало жодних криміналістичних доказів, які б його пов'язували з потерпілою.

21 січня 2011 року суд виправдав заявника.

22 березня 2011 року Бюро кримінальних записів (CRB) видало розширену довідку про судимість (ECRC, далі – довідка) у зв'язку з поданням заявником заяви про прийняття на роботу викладачем у коледжі. На час подій відповідна довідка містила детальну інформацію про всі попередні судимості та попередження, а також «іншу релевантну інформацію, розкрити на розсуд начальника поліції». Заявник не мав судимостей або попереджень. Однак у відповідному розділі довідки, призначеному для іншої інформації, були розкриті деталі звинувачення заявника у зґвалтуванні та його подальшого виправдання.

20 квітня 2011 року заявник заперечив проти розкриття інформації, зазначивши, зокрема, що «... присяжні відхилили докази заявника, і розкриття звинувачення є настільки упередженим, що заважає йому бути справедливо розглянутим на працевлаштування...». Однак рішення про розкриття інформації було залишено в силі.

2 червня 2011 року заявник подав адміністративну скаргу до відповідного органу поліції, вказавши на негативний вплив розкриття інформації на його подальшу кар'єру як кваліфікованого викладача. Скаргу було відхилено. Колегія врахувала меморандум, підготовлений у березні 2012 року уповноваженим офіцером, в якому зазначалося, що розкрита інформація є релевантною та має бути включена до довідки. На думку співробітника, який проводив перевірку, розкриття інформації було обґрунтованим і пропорційним.

Заявник оскаржив таке розкриття, посилаючись на те, що воно є упередженим та заважає його працевлаштуванню, однак рішення залишили без змін. Подальші скарги заявника до поліції у 2011–2012 роках також були відхилені. У своїх висновках уповноважені органи зазначали, що, попри виправдання, інформація про попереднє звинувачення є релевантною для захисту вразливих осіб і має залишатися у довідці.

28 березня 2012 року було видано ще одну розширену довідку про судимість у зв'язку з заявою заявника на отримання ліцензії на роботу водієм приватного таксі. Вона містила ту саму інформацію, що й довідка, видана в березні 2011 року, та з тих самих підстав була підтверджена поліцією.

22 червня 2012 року заявник заперечив проти розкриття інформації в аналогічних формулюваннях, що й у своєму попередньому листі, вказуючи на негативний вплив на його подальше життя. Однак 7 серпня 2012 року розкриття було підтверджено CRB.

У грудні 2012 року заявник подав клопотання про дозвіл на судовий перегляд рішення начальника поліції про розкриття інформації щодо звинувачення та виправдання у з'ялтуванні, посилаючись на свої права, передбачені пунктом 2 статті 6 та статтею 8 Конвенції, та спираючись, зокрема, на справи *Allen v. the United Kingdom* ([GC], № 25424/09, ECHR 2013) та *M. M. v. the United Kingdom* (№ 24029/07, 13 листопада 2012 року). Йому було надано дозвіл, але 5 вересня 2013 року Високий Суд відхилив його позов. Суддя вважав, що стаття 8 Конвенції була чітко застосовна до цієї справи, але визнав, що розкриття інформації було обґрунтованим, пропорційним і не перевищувало меж необхідного для забезпечення мети захисту молодих і вразливих осіб. Суддя визнав за непотрібне визначати, чи застосовується пункт 2 статті 6 Конвенції до видачі довідки, оскільки, в будь-якому разі, він вважав, що розкриття інформації не порушувало презумпцію невинуватості.

10 червня 2016 року апеляційна скарга заявника також була відхилена.

Заявник звернувся до Верховного Суду з проханням про дозвіл на оскарження, повторивши свої аргументи відповідно до пункту 2 статті 6 та статті 8 Конвенції. 2 листопада 2016 року дозвіл було надано лише стосовно скарги за статтею 8 Конвенції. 30 липня 2018 року Верховний Суд відхилив скаргу визнавши, що розкриття інформації дійсно порушило його права за статтею 8 Конвенції, але це було необхідним для захисту прав і свобод інших осіб, відповідно – пропорційним пункту 2 статті 8 Конвенції.

Зрештою заявник звернувся до ЄСПЛ зі скаргою на порушення своїх прав за статтею 8 Конвенції. Заявник також стверджував, що розкриття інформації порушило його право на презумпцію невинуватості, передбачене пунктом 2 статті 6 Конвенції.

ЄСПЛ зазначив, що вимога законності втручання означає, що оскаржуваний захід повинен бути підкріплений відповідною правовою основою в національному законодавстві та відповідати принципам верховенства права. Він підкреслив, що закон повинен бути достатньо доступним і передбачуваним, щоб особа – у разі потреби з відповідною допомогою – могла регулювати свою поведінку. У цьому контексті ЄСПЛ вказав, що національне законодавство повинно містити гарантії, що забезпечують належний правовий захист від свавілля, та достатньо чітко визначати межі дискреційних повноважень, наданих компетентним органам, та порядок їх здійснення (див. справу *M.M. v. the United Kingdom*, цитовану вище, § 193, та посилання, наведені в ній, а також §§ 206–07).

ЄСПЛ визначив, що у випадку, коли дискреційні повноваження, надані при застосуванні заходу, що порушує права, передбачені статтею 8 Конвенції, є надмірно широкими, повинні існувати достатні гарантії проти свавільного використання цих повноважень, щоб їх застосування було розумно передбачуваним. ЄСПЛ вважав, що на момент видачі довідки у справі заявника відповідна стаття національного законодавства надавала головним поліцейським дуже широкі дискреційні повноваження щодо розкриття інформації, яку вони мали стосовно заявника.

ЄСПЛ підкреслив, що на той момент не існувало законодавчих вказівок, які б допомагали начальникам поліції у здійсненні їх дискреційних повноважень. Отже, не було опубліковано жодних рекомендацій для начальників поліції щодо рівня деталізації інформації, що має бути надана, або щодо способу, в який розкрита інформація має бути сформульована та представлена в довідці.

ЄСПЛ нагадав про занепокоєння, висловлене у справі *M.M. v. the United Kingdom* (цитованій вище, § 200), що в більшості випадків довідка про судимість є чимось на кшталт «смертельного удару» для надій людини, яка прагне обійняти будь-яку посаду, що підпадає під вимоги щодо розкриття інформації. На думку ЄСПЛ, спірні твердження мають значення для потенційного роботодавця лише в тому випадку, якщо вони є правдивими; якщо вони неправдиві, вони не мають жодного впливу на придатність кандидата для роботи. Більш очевидним є простір для здійснення дискреційних повноважень потенційним роботодавцем, коли безспірні факти мають спірний вплив на придатність кандидата до виконання певних функцій. Однак, у цій справі йдеться про нещодавнє звинувачення у зґвалтуванні, яке, якщо воно є правдивим, однозначно робить заявника непридатним для обох видів роботи, на які він подавав заявку. Єдиним реальним дискреційним правом, яким могли скористатися потенційний роботодавець та орган, що видає ліцензії, було рішення про те, чи вірити звинуваченням, незважаючи на виправдання. Повинно постати реальне питання про те,

як роботодавці можуть реалізувати таке дискреційне право і в якій мірі це питання підлягає вирішенню ними. Однак у даній справі ЄСПЛ не вбачив необхідності висловлювати думку щодо можливості розробки рекомендацій, які б дійсно допомогли роботодавцю у здійсненні такого роду дискреційних повноважень: навіть якщо б такі рекомендації були розроблені, немає сумнівів, що ті незначні рекомендації, які існували на той час, були абсолютно недостатніми в цьому відношенні.

ЄСПЛ звернув увагу, що заявнику не було надано можливості попереднього подання зауважень стосовно розкриття інформації до оприлюднення оскаржуваних відомостей. Також, ЄСПЛ стверджував, що право вимагати перегляду розкриття інформації, здійсненого відповідно до національного законодавства в довідці незалежним спостерігачем можна розглядати як запобіжний захід проти свавільного використання дискреційних повноважень.

Зокрема, Уряд посилався на право вимагати перегляду розкриття інформації, зробленого відповідно до статті 113B(4) в ECRC незалежним спостерігачем. Однак, такої можливості не існувало на момент розкриття інформації у 2011 та 2012 роках у справі заявника.

Відповідно, ЄСПЛ вважав, що правові положення, які були чинними у відповідний час, у поєднанні з застосовними вказівками, надавали надто широкі дискреційні повноваження компетентним органам у застосуванні положень про розкриття інформації. Не було достатніх гарантій для забезпечення належного правового захисту від свавільного здійснення цих дискреційних повноважень, і, як наслідок, розкриття інформації не відповідало закону.

Таким чином, було порушення статті 8 Конвенції. Цей висновок звільняв ЄСПЛ від необхідності встановлювати, чи було втручання у права заявника, передбачені статтею 8 Конвенції, «необхідним у демократичному суспільстві».

ЄСПЛ не вбачив необхідності розглядати питання про прийнятність та обґрунтованість скарги заявника за пунктом 2 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 1 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

У цих справах заявники були піддані обшукам, а в одному випадку – «огляду» їхніх помешкань, проведених поліцією без дозволу на проведення обшуку (невідкладні обшуки). Судді прийняли ухвали про обшук вже після проведення зазначених дій. Перегляд цих ухвал не призвів до позитивного для заявників результату.

Пан Корнієць працював у Київській обласній прокуратурі, і в липні 2015 року в його помешканні було проведено обшук у рамках розслідування корупційного правопорушення.

Пані Жабо була головою Полтавського обласного центру медико-соціальної експертизи, і в липні 2015 року в її помешканні та автомобілі було проведено обшук у рамках розслідування корупційного правопорушення.

Пан Ящишен, на той час поліцейський, і пані Ящишена – подружжя. У двох квартирах, що їм належали, було проведено обшук у серпні 2015 року після арешту пана Ящишена за підозрою у стрільбі з вікна на проспекті Перемоги в Києві.

Посилаючись на статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та 13 (право на ефективний засіб правового захисту) і статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності), заявники скаржилися, зокрема, на те, що обшуки та вилучення, проведені в їхніх помешканнях без попереднього дозволу, були незаконними та свавільними, а також на те, що вони не мали можливості взяти участь у провадженні щодо ретроспективного надання дозволу на проведення обшуків. Пані Жабо також скаржилася, посилаючись на статтю 3 Конвенції (заборона нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження), на жорстоке поводження з боку поліції під час обшуку її помешкання та неефективне розслідування цього факту.

Оцінка Суду

І. Стверджуване порушення статті 8 Конвенції

Заявники стверджували, що втручання в їхні права, передбачені статтею 8 Конвенції, було незаконним, непотрібним у демократичному суспільстві та невинуватим. Перший заявник також додав, що національне законодавство щодо проведення обшуків без дозволу було недостатньо чітким і точним у визначенні «невідкладних випадків», які можуть виправдати обшук без дозволу, а також обсягу та меж повноважень слідчого або прокурора щодо проведення обшуку. Рішення суду, яким обшук був ретроспективно визнаний законним, не містило достатніх гарантій проти зловживання, оскільки не було наведено

достатніх підстав для прийняття такого рішення, а також не було конкретно роз'яснено «невідкладні випадки», що пов'язані з необхідністю провести цей обшук. Третій і четвертий заявники також стверджували, що вони не мали можливості оскаржити законність обшуків у національних судах, оскільки законодавство не передбачало такої можливості.

Уряд зазначив, що втручання в житло заявників було здійснено відповідно до статті 233 КПК. Він стверджував, що національне законодавство є чітким і передбачуваним щодо обсягу та підстав для ретроспективного підтвердження законності обшуків.

Уряд також стверджував, що заявникам були надані відповідні процесуальні гарантії проти свавілля. У зв'язку з цим він посилався на практику Верховного Суду, яка, на його думку, свідчить про те, що він діяв як суд касаційної інстанції, перевіряючи обґрунтованість та пропорційність проведення обшуків у контексті допустимості доказів, отриманих в результаті цих обшуків, а також те, чи їхнє проведення було виправданим, і аналізуючи, чи було забезпечено належний судовий контроль при ретроспективному наданні дозволу на проведення обшуків.

Зокрема, 05 квітня 2023 року у справі № 683/1200/18 Верховний Суд постановив, що єдиними невідкладними обставинами, які виправдовують проведення обшуку без дозволу, є обставини, зазначені в статті 233 КПК, що існували на момент проникнення до житла та через терміновість унеможливлювали отримання відповідним органом влади, в порядку, передбаченому КПК, дозволу суду.

Уряд також посилався на рішення Верховного Суду від 08 квітня 2021 року у справі № 573/2028/19, у якому він розглянув питання про те, чи були наведені підстави для проведення обшуку без дозволу достатніми для встановлення наявності «невідкладних випадків» у значенні частини 3 статті 233 КПК. Слідчі заявили, що їм потрібно було відшукати викрадені речі та одяг, у який був одягнений злочинець. Верховний Суд розглянув ці підстави та визнав, що вони не підпадають під категорію невідкладних випадків. Він постановив, що обшук мав бути проведений на підставі попереднього судового рішення.

Уряд також зазначив, що в практиці Верховного Суду чітко визначено коло невідкладних випадків, за яких обшук може бути проведений без попереднього дозволу суду. Нарешті, він заявив, що перегляд Верховним Судом законності проведення обшуку в рамках касаційного провадження був достатньою гарантією від свавілля.

Відповідні загальні принципи щодо обшуків та пов'язаного з ними втручання в приватне життя були узагальнені в рішенні у справі *Tortladze v. Georgia*, № 42371/08, §§ 55–58, від 18 березня 2021 року.

Зокрема, для того щоб втручання в «житло» заявника або його «приватне життя» відповідало статті 8 Конвенції, воно має бути здійснено «згідно

із законом», мати «законну мету» й бути «необхідним у демократичному суспільстві» (див., наприклад, рішення у справах *Paradiso and Campanelli v. Italy* [ВП], № 25358/12, § 167, від 24 січня 2017 року; *Roman Zakharov v. Russia* [ВП], № 47143/06, § 227, ECHR 2015; *Saint-Paul Luxembourg S.A. v. Luxembourg*, № 26419/10, § 40, від 18 квітня 2013 року; та *Kennedy v. the United Kingdom*, № 26839/05, § 130, від 18 травня 2010 року).

Формулювання «згідно із законом» вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певні підстави в національному законодавстві та був сумісний з верховенством права, що прямо зазначено в преамбулі Конвенції і є невід'ємною частиною мети та завдання статті 8. Отже, законодавство має відповідати вимогам якості: воно повинно бути доступним для зацікавленої особи та передбачуваним щодо своїх наслідків (див. згадане рішення у справі *Roman Zakharov v. Russia*, §§ 228–230, з подальшими посиланнями).

(i) Чи було втручання

Сторони погоджуються, що обшуки в помешканнях першого та другого заявників, проведені відповідно 05 та 29 липня 2015 року в рамках кримінальних розслідувань, становили втручання в їхнє приватне життя. Стосовно справ третього та четвертого заявників, то, визнаючи, що обшуки в першій та другій квартирах (див. пункти 24 та 25 рішення) також становили втручання в розумінні статті 8, Уряд не проводить розмежування між «оглядом» та офіційним обшуком (див. пункт 19 рішення).

ЄСПЛ зазначив, посилаючись на наявні матеріали, що незабаром після затримання третього заявника поліцейські увійшли до першої квартири й провели «огляд», під час якого виявили зброю. ЄСПЛ зауважив, що після того, як поліцейські закінчили «огляд» першої квартири, на місце прибула слідча група й почала обшук. Можливо, що «огляд» першої квартири перетворився на обшук, а тому відбувся один обшук, спрямований на виявлення зброї, яку, як стверджувалося, було використано під час стрілянини. У будь-якому разі, немає сумнівів, що було здійснено втручання в право третього та четвертого заявників на повагу до їхнього житла, яке розпочалося з початкового огляду і продовжилося після прибуття слідчої групи.

(ii) Чи було втручання здійснено згідно із законом

Таке втручання буде порушенням статті 8 Конвенції, якщо воно не може бути виправдане за пунктом 2 статті 8 як таке, що здійснюється «згідно із законом», має на меті досягнути одну або кілька законних цілей, перелічених у цій статті, а також є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення відповідної мети або цілей.

Формулювання «згідно із законом» вимагає не тільки того, щоб оскаржуваний захід мав певні підстави в національному законодавстві, але й того, щоб закон був доступним для зацікавленої особи та передбачуваним щодо своїх наслідків

(див. рішення у справі *Azer Ahmadov v. Azerbaijan*, № 3409/10, § 63, від 22 липня 2021 року).

У разі проведення органами влади обшуку в помешканні особи, національне законодавство повинно передбачати певний захист особи від свавільного втручання в її права, передбачені статтею 8 Конвенції. Тому національне законодавство має бути достатньо чітким у своїх формулюваннях і містити належну інформацію про обставини та умови, за яких органи державної влади мають право проводити обшуки (див. рішення у справі *Särgava v. Estonia*, № 698/19, § 87, від 16 листопада 2021 року). Крім того, обшук становить серйозне втручання в приватне життя, житло й кореспонденцію і, відповідно, повинен ґрунтуватися на особливо чіткому «законодавстві». Надзвичайно важливо мати чіткі та детальні правила з цього питання (див. рішення у справі *Saber v. Norway*, № 459/18, § 50, від 17 грудня 2020 року).

Крім того, ЄСПЛ повинен забезпечити, щоб відповідне законодавство та практика надавали особам належні та ефективні гарантії проти зловживань; незважаючи на свободу розсуду, наявність якої ЄСПЛ визнає за Договірними Державами в цій сфері, він повинен бути особливо пильним у випадках, коли національне законодавство надає органам влади повноваження проводити обшуки без судового дозволу (див. рішення у справі *Gutsanovi v. Bulgaria*, № 34529/10, § 220, ECHR 2013 (витяги)).

Процесуальні гарантії, доступні для особи, будуть особливо важливими для визначення того, чи залишилася Держава-відповідач при встановленні нормативно-правової бази в межах наданої їй свободи розсуду. Зокрема, ЄСПЛ повинен перевірити, чи був процес прийняття рішення, що призвів до вжиття заходів втручання, справедливим і таким, що забезпечував належну повагу до інтересів особи, захищених статтею 8 (див. рішення у справі *Connors v. the United Kingdom*, № 66746/01, § 83, від 27 травня 2004 року). Те, які саме гарантії вимагатимуться, певною мірою буде залежати від характеру та масштабів зазначеного втручання (див. рішення у справі *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, № 21722/11, § 170, ECHR 2013).

Повертаючись до фактів цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що «обшук у невідкладних випадках» регулювався частиною 3 статті 233 КПК, а отже, мав підстави в національному законодавстві.

ЄСПЛ зазначив, що відповідно до статті 30 Конституції України та статті 13 КПК, проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку допускається лише на підставі судового рішення, вмотивованого, за винятком невідкладних випадків, за рішенням слідчого або прокурора (частина 3 статті 233 КПК). У таких невідкладних випадках обшук може бути проведено без відповідної ухвали й повинен бути затверджений після цього суддею (там само). Вищезазначений правовий режим, який, очевидно, має

на меті забезпечити ефективність кримінального розслідування в ситуаціях, коли час має вирішальне значення, не видається таким, що порушує статтю 8 Конвенції.

Заявники вважали, що законодавство є недостатньо чітким у визначенні поняття «невідкладні випадки» та критикували поверховий характер, з яким суди визнавали законність обшуків після їх проведення. Уряд вказав на рішення Верховного Суду, що роз'яснюють поняття «невідкладні випадки», проте навів приклади, що датуються після подій, які розглядалися. Водночас Уряд вважав, що заявникам були забезпечені відповідні процесуальні гарантії.

З огляду на факти трьох справ, що розглядалися, а також аргументи сторін, ЄСПЛ вважав, що основне питання за статтею 8 Конвенції у цій справі стосувалося не рівня чіткості відповідних національних положень, а питання, чи забезпечив процесуальний та матеріально-правовий підхід національних судів, у межах відповідного правового режиму та на практиці у справах заявників, необхідний захист від свавілля.

Зокрема, з урахуванням того, що за відповідним правовим режимом, з огляду на його природу та мету, оцінка наявності невідкладних випадків має здійснюватися слідчими та прокурорами, часто в умовах обмеженого часу, особливого значення набуває наявність достатніх процесуальних гарантії в процесі *ex post facto* контролю. ЄСПЛ постановив, що відсутність судового контролю за обшуками *ex ante* може бути урівноважена можливістю для зацікавленої особи мати доступ до ефективного *ex post facto* контролю за фактичними та правовими питаннями, що стосуються оскаржуваного обшуку та способу його проведення (див. рішення у справі *Brazzi v. Italy*, № 57278/11, § 44, від 27 вересня 2018 року, та *Smirnov v. Russia*, № 71362/01, § 45, ECHR 2007-VII).

У різних контекстах статті 8 Конвенції ЄСПЛ наголошував, що питання про застосування заходів, які впливають на права людини, має вирішуватися в межах певного змагального процесу перед незалежним органом, що може своєчасно переглянути докази та підстави для прийняття рішення (див. рішення у справі *Ivashchenko v. Russia*, № 61064/10, § 74, від 13 лютого 2018 року). Незважаючи на свободу розсуду, наявність якої ЄСПЛ визнає за Договірними Державами в цій сфері, ЄСПЛ має бути особливо пильним у випадках, коли органи державної влади на підставі національного законодавства наділені повноваженнями проводити обшуки без судового дозволу. Якщо права, гарантовані статтею 8 Конвенції, мають захищати осіб від свавільного втручання з боку органів влади, необхідними є законодавча база й дуже суворі обмеження таких повноважень (див. згадане рішення у справі *Brazzi v. Italy*, § 41).

За українським законодавством не існує можливості оскаржити ухвалу про надання дозволу на проведення обшуку, видану суддею до проведення обшуку або затверджену *ex post facto*. З огляду на це, ЄСПЛ визнав порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції у справі *Panteleyenko v. Ukraine*

(№ 11901/02, §§ 78–81, від 29 червня 2006 року). У цій справі ЄСПЛ також взяв до уваги рішення Конституційного Суду від 10 вересня 2018 року (див. пункт 34 рішення), у якому відсутність засобу правового захисту проти незаконного обшуку було кваліфіковано як прогалину в законодавстві.

З цього випливає, що за відповідним правовим режимом, застосованим у цій справі, єдиною можливістю для незалежного органу влади переглянути законність обшуку, проведеного в невідкладних випадках, була процедура перегляду *ex post facto* за частиною 3 статті 233 КПК, ініційована слідчим. Однак відповідне національне законодавство не передбачало участі заявників у цьому провадженні. Згідно з КПК, процедура ретроспективного судового перегляду є подібною до *ex parte* порядку надання дозволу на проведення обшуку до його проведення: вона здійснюється без участі особи, у житлі якої було проведено обшук, або її адвоката, і не передбачає можливості оскарження рішення суду про ретроспективне затвердження обшуку.

Попри те, що існують очевидні вагомі підстави для виключення особи, у житлі якої має проводитися обшук, з участі в провадженні, коли попередньо подано клопотання про надання дозволу на проведення обшуку (див. ухвалу у справі *Tamosius v. the United Kingdom* (ухв.), № 62002/00, ECHR 2002-VIII, та рішення у справі *Avanesyan v. Russia*, № 41152/06, § 29, від 18 вересня 2014 року), як видається, немає жодних підстав для застосування таких самих суворих обмежень під час процедури ретроспективного судового перегляду. Уряд не пояснив причини такого обмежувального режиму.

У зв'язку з цим ЄСПЛ посилався на згадане рішення у справі *Tortladze v. Georgia*, у якій він визнав, хоча й у контексті розгляду справедливості кримінального провадження за статтею 6 Конвенції, що судові перегляди після проведення обшуку не були належними й достатніми для встановлення обставин обшуку, оскільки зазначений суд як такий був недоступним для заявника, адже процедура перегляду не відбувалася в межах змагального процесу й на момент розгляду справи не передбачалося можливості оскарження рішення суду, яке затверджувало результати обшуку (див. рішення у справі *Kobiashvili v. Georgia*, № 36416/06, §§ 67–69, від 14 березня 2019 року). ЄСПЛ вважав, що подібний висновок був обґрунтованим, згідно зі статтею 8 Конвенції, у згаданому рішенні у справі *Tortladze v. Georgia*. З огляду на схожість грузинського та українського правових режимів, що регулюють процедуру надання дозволу *ex post facto* на проведення обшуку, ЄСПЛ вважав, що подібний підхід має бути застосований у цій справі. Тому він вважав, що за обставин цієї справи, з огляду на відсутність попереднього судового контролю та зважаючи на неможливість для заявника звернутися до суду з метою перевірки законності й обґрунтованості проведення обшуку, процедура перегляду згідно з відповідним національним законодавством, ініційована *ex officio* та проведена *ex parte*, без будь-якої

можливості для заявника взяти в ній участь, не може вважатися такою, що забезпечує достатні гарантії проти незаконного та свавільного втручання Держави.

Стосовно того, як національні суди розглянули клопотання слідчих про надання дозволу *ex post facto* на проведення обшуків у квартирах заявників, ЄСПЛ зазначив, що відповідні рішення, сформульовані в загальних фразах, що по суті відтворювали клопотання слідчих, не видаються переконливим доказом проведення ретельної оцінки обставин кожної справи, зокрема щодо питання, чи існували правові підстави для проведення обшуків без попереднього дозволу суду та чи дійсно існували невідкладні випадки, що виправдовували проведення таких обшуків. Той факт, що заявники не мали можливості подати зауваження або іншим чином взяти участь у перегляді *ex officio*, з огляду на відсутність відповідної правової бази, як видається, сприяв такому низькому рівню контролю.

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявників було позбавлено належних та ефективних гарантій проти свавілля, що суперечить вимогам статті 8 Конвенції (див. рішення у справах *Varga v. Romania*, № 73957/01, § 73, від 01 квітня 2008 року; та *Işildak v. Turkey*, № 12863/02, § 52, від 30 вересня 2008 року).

ЄСПЛ вважав, що за цих обставин не можна стверджувати, що втручання, про яке йдеться, було здійснено «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі *Heino v. Finland*, № 56720/09, § 47, від 15 лютого 2011 року). Дійшовши такого висновку, ЄСПЛ не зобов'язаний визначати, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення однієї з цілей, визначених у пункті 2 статті 8 Конвенції.

Відповідно, було порушено статтю 8 Конвенції щодо обшуків без дозволу в житлі заявників.

II. Стверджуване порушення статті 13 Конвенції

Заявники стверджували, що національне законодавство не надавало особі, у помешканні якої було проведено обшук, можливості оскаржити законність обшуку, здійсненого без дозволу.

Уряд заперечив це твердження, не наводячи конкретних аргументів.

Стаття 13 Конвенції вимагає наявності в національному законодавстві засобу правового захисту щодо скарг, які можуть вважатися «небезпідставними» в розумінні Конвенції (див., наприклад, рішення у справі *Boyle and Rice v. the United Kingdom*, від 27 квітня 1988 року, серія А № 131, с. 23–24, § 54). У цій справі ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції, оскільки обшуки квартир заявників не могли вважатися здійсненими «згідно із законом». Звідси випливає, що стаття 13 підлягає застосуванню. Відповідно, необхідно визначити, чи забезпечила українська правова система заявникам «ефективний» засіб

правового захисту, що дозволив компетентному «національному органу» розглянути скаргу й надати відповідне відшкодування (див. рішення у справі *Camerzind v. Switzerland*, с. 2896–97, § 53).

ЄСПЛ вже зазначав вище, що за українським законодавством оскарження ухвали про обшук не передбачено, незалежно від того, чи її було постановлено суддею до обшуку, чи затверджено *ex post facto* після обшуку без дозволу. Він уже визнав порушення статті 13 Конвенції з боку України в цьому питанні (див. пункт 74 рішення та згадане рішення у справі *Panteleyenko v. Ukraine*, §§ 78–81).

Стосовно процедури перегляду *ex post facto*, достатньо зазначити, що її було розпочато *ex officio* слідчим, а заявники не мали можливості взяти в ній участь (див. пункти 68–74 рішення).

Стосовно засобу правового захисту, на який посилався Уряд, зокрема можливості вимагати відшкодування за стверджені порушення, ЄСПЛ розглянув це питання під час розгляду заперечень Уряду щодо невичерпання всіх засобів правового захисту (див. пункти 40–43 рішення) і визнав, що це було неефективним у справах заявників. Подібний аргумент Уряду було розглянуто й відхилено в згаданому рішенні у справі *Panteleyenko v. Ukraine*, §§ 78–81.

Оскільки рішення Вищої ради правосуддя від 08 червня 2018 року, яким було притягнуто до дисциплінарної відповідальності суддю, який надав дозвіл на обшук в одній з квартир, що належать третьому та четвертому заявникам (див. пункт 33 рішення), можна розглядати як можливе визнання порушення прав заявників, передбачених Конвенцією, згадане рішення Вищої ради правосуддя не призвело до скасування відповідного рішення суду, що підтверджувало законність обшуку, яке залишилося в силі, і не становило доступного для заявників засобу правового захисту для отримання ефективного перегляду законності оскаржуваного заходу.

За таких обставин ЄСПЛ вважав, що на момент розгляду справи заявники не мали у своєму розпорядженні ефективного національного засобу правового захисту.

Цього достатньо, щоб ЄСПЛ визнав порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) щодо всіх заявників.

Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції щодо всіх заявників.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 10 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 11 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ЗІБРАНЬ ТА ОБ'ЄДНАННЯ)

RODINA and BORISOVA v. Latvia (№ 2623/16 та № 2299/16)

Обставини справи

Справа стосувалася відмови органів влади дозволити заявникам – об'єднанню Rodina (у день колишнього святкування Дня перемоги в СРСР) біля пам'ятника Радянської перемоги, а також пані Borisova перед будівлею Посольства України – організувати публічні зібрання у місті Рига.

Об'єднання Rodina здійснювало діяльність у Латвії, спрямовану на представництво інтересів російськомовної громади та захист російської ідентичності. 09 травня 2014 року об'єднання мало намір провести зібрання та «Російський марш» від площі Латиських стрільців до пам'ятника Радянської перемоги у місті Рига, нібито на підтримку російськомовним школам. Раніше в цю дату в СРСР святкували День перемоги, який сьогодні значною частиною суспільства в Латвії сприймається як символ злочинів внаслідок незаконної окупації та анексії країни Радянським Союзом.

Міська рада Риги відмовила у наданні дозволу на проведення зазначених заходів на підставі висновку Поліції безпеки, відповідно до якого об'єднання Rodina мало на меті підбурювання до національної ворожнечі, що заборонено національним законодавством.

Це рішення було підтримано латвійськими судами, які зазначили, що ситуація в Україні зумовила більш напружений контекст у Латвії, порівняно з попередніми заходами, організованими об'єднанням Rodina, а використання у їхніх відеоматеріалах сцен війни було несумісним із заявленою освітньою метою.

Пані Borisova звернулася за дозволом на проведення зібрання біля будівлі Посольства України у Ризі 23 вересня 2014 року, як стверджувалося, з метою припинення війни на південному сході України. У заяві було зазначено певного В. А. як відповідального за підтримання громадського порядку під час заходу.

Поліція безпеки підготувала два рапорти, в яких зазначалося, що В. А. брав участь у діяльності, спрямованій проти незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, що, очевидно, суперечило задекларованій меті проведення демонстрації, а також, що він фактично був її справжнім організатором. У результаті міська рада Риги відмовила в наданні дозволу на проведення зібрання, вказавши, що обмеження свободи зібрань є допустимим із метою забезпечення прав і свобод інших осіб, громадської та національної безпеки. Крім того, було зазначено, що В. А. в онлайн-просторі позиціонував себе як організатор заходу та заявляв, що метою акції протесту була, зокрема, вимога припинення агресії проти «народу Донбасу» (регіону України, де тривали бойові дії із залученням сепаратистських угруповань).

Рішення міської ради було підтримано латвійськими судами. Адміністративний окружний суд зазначив, що В. А. виїжджав до України, де добровільно вступив до так званих «сил самооборони Криму»; також стосовно нього було розпочато кримінальне провадження за публічні заклики до насильницького повалення уряду та дії, спрямовані проти національної незалежності Латвії, у зв'язку з чим його було взято під варту. Суд дійшов висновку, що «воєнна пропаганда» та заклики до визнання міжнародно невизнаних угруповань не можуть підлягати захисту, оскільки вони суперечать цінностям демократичного суспільства, які охороняються Конституцією та Конвенцією.

Оцінка Суду

ЄСПЛ розглядав скарги заявників, подані за статтею 11 Конвенції, у світлі статті 10 Конвенції, та з'ясовував, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві».

Так, право на свободу зібрань, що є однією з підвалин демократичного суспільства, підлягає низці винятків, що мають тлумачитися вузько, а необхідність будь-яких обмежень повинна бути переконливо доведена. Розглядаючи питання про те, чи можуть обмеження прав і свобод, гарантованих Конвенцією, вважатися «необхідними в демократичному суспільстві», Договірні Держави користуються певною, але все ж обмеженою, свободою розсуду. У будь-якому разі остаточне рішення щодо сумісності обмеження з Конвенцією належить Суду, який здійснює його оцінку з огляду на обставини конкретної справи (див. рішення у справі *Kudrevičius and Others v. Lithuania* [GC], № 37553/05, § 142, та *Mushegh Saghatelian v. Armenia*, № 23086/08, § 238).

Свобода зібрань, закріплена у статті 11 Конвенції, захищає також і ті демонстрації, що можуть дратувати чи ображати осіб, які не поділяють ідей чи вимог, що вони прагнуть просувати. Будь-які заходи, що обмежують свободу зібрань та вираження поглядів, окрім випадків підбурювання до насильства чи заперечення демократичних принципів, якими б шокуючими та неприйнятними для органів влади не здавалися окремі погляди чи висловлювання, завдають шкоди демократії та часто навіть ставлять її під загрозу (див. *Kudrevičius and Others*, § 145; *Annenkov and Others v. Russia*, № 31475/10, § 131).

Суд повторив, що демократія є основоположним елементом «європейського публічного порядку». З огляду на тісний і очевидний зв'язок між Конвенцією та демократією, ніхто не може бути уповноважений покликатися на положення Конвенції для того, щоб підірвати чи знищити ідеали й цінності демократичного суспільства. Відповідно, задля гарантування стабільності та ефективності демократичного ладу на Державу може покладатися обов'язок вживати конкретних заходів для самозахисту. Кожного разу, коли Держава має намір покликатися на принцип «демократії, здатної

захистити себе» для обґрунтування втручання у права особи, вона повинна ретельно оцінити обсяг і наслідки відповідного заходу, аби забезпечити досягнення зазначеного балансу (див., наприклад, рішення у справі *Ždanoka v. Latvia* [GC], № 58278/00, §§ 98–100, та *Petropavlovskis v. Latvia*, № 44230/06, § 72).

Суд постановив, що відмова заявникам у проведенні зібрань становила втручання у їхні права на свободу вираження поглядів та свободу мирних зібрань, гарантовані Законом про зібрання, марші та пікети (*Par sapulcēm, gājieniem un piketiem*). Однак, запобігання проведенню цих заходів переслідувало легітимні цілі – захист національної та громадської безпеки, запобігання заворушенням, а також захист прав і свобод інших осіб.

ЄСПЛ зазначив, що дії об'єднання *Rodina* могли розцінюватися як такі, що створювали нетерпимість, напруженість і конфлікти в суспільстві, оскільки вони були спрямовані на утвердження переваги однієї нації над іншою. Така діяльність може вважатися провокаційною і навіть агресивною у конкретному національному та регіональному контексті у відповідний час.

ЄСПЛ нагадав, що свобода мирних зібрань, гарантована Конвенцією, не може використовуватися для підризу чи знищення ідеалів і цінностей демократичного суспільства. За таких обставин на Державу може покладатися обов'язок вживати заходи для самозахисту.

Так, заходи, організовані об'єднанням *Rodina*, були заборонені з огляду на те, що в минулому це об'єднання пропагувало ідеї переваги російської нації та опосередковану відмову від латвійської нації та мови, що спричиняло прояви нетерпимості, напруженості та конфліктів у суспільстві. Правоохоронні органи, чия позицію підтримали суди, розцінили такі дії як заперечення демократичних принципів.

Суд зауважив, що Уряд провів паралелі з подібною провокаційною риторикою, яка застосовувалася для розпалювання ворожнечі в українському суспільстві та виправдання вторгнення росії у 2014 році. Суд зазначив, що він не може ігнорувати становище Латвії як сусідньої держави російської федерації, тоді, коли остання, починаючи з 2008 року, здійснила вторгнення на частину території Грузії та здобула військовий і політичний контроль над частиною території України. На момент ухвалення рішень про заборону зібрань об'єднання *Rodina* у Латвії існував підвищений ризик заворушень.

Щодо акції протесту пані *Borisova*, то її було заборонено з огляду на те, що органи влади вважали існування ризику насильства та дійшли висновку, що заявлена мета акції – припинення війни в Україні – фактично не відповідала дійсності. Насправді ж акція мала на меті розділення суспільства шляхом висловлення підтримки збройним сепаратистським угрупованням на сході України та закликами до незалежності так званих «ДНР» і «ЛНР», що суперечило суверенітету та територіальній цілісності України.

Було встановлено, що В. А., особа, яка раніше займалася діяльністю, спрямованої проти територіальної цілісності та незалежності як України, так і Латвії, був справжнім організатором демонстрації. Його фактичною метою було поширення провокаційної «воєнної пропаганди» та висловлення підтримки невизнаним сепаратистським угрупованням та їхнім воєнізованим формуванням на сході України. Суд не заперечував таку оцінку.

ЄСПЛ зауважив, що на той час у Латвії була напружена ситуація, зокрема у зв'язку з так званою «політикою співвітчизників», яку проводила Російська Федерація та її прихильники, і яка становила серйозну загрозу національній безпеці Латвії у 2014 році. Місця запланованих протестів – пам'ятник Радянської перемоги та будівля Посольства України – також мали провокаційний характер.

Суд також відзначив, що об'єднання Rodina не було заборонене як організація, а замість акції протесту пані Borisova відбувся менш чисельний пікет, під час якого демонструвалися плакати на підтримку невизнаних сепаратистських угруповань в Україні та воєнних дій Росії на цій території. Їм було надано можливість вільно висловити свої погляди.

ЄСПЛ вважав, що заклики до проголошення переваги однієї нації над іншою або агресивні повідомлення у формі «воєнної пропаганди», спрямовані на висловлення підтримки невизнаним сепаратистським угрупованням та їхнім воєнізованим формуванням на сході України, не можуть бути дозволені у демократичному суспільстві.

Щодо протесту, організованого об'єднанням Rodina, Суд зазначив, що характер гасел та відеоматеріалів із воєнними сценами був визначальним чинником, оскільки вони мали потенціал залякувати інших осіб та, відповідно, впливати на їхні права. Стосовно акції протесту пані Borisova, то ЄСПЛ не знайшов підстав для виправдання агресивних повідомлень у формі «воєнної пропаганди» на підтримку невизнаних сепаратистських угруповань у той час, коли на сході України тривав активний конфлікт.

Загалом ЄСПЛ дійшов висновку, що підстави для заборони проведення зазначених зібрань відповідали «нагальній суспільній потребі» та були «пропорційними до поставлених цілей», а отже оскаржувану заборону слід було вважати «необхідною у демократичному суспільстві» у розумінні пункту 2 статті 11 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання), розтлумаченої в контексті статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 10 липня 2025 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

BRADSHAW AND OTHERS v. the United Kingdom (№ 15653/22)

Обставини справи

Заявники, Ben Bradshaw, Caroline Lucas та Alyn Smith, є трьома громадянами Великої Британії, які народилися у 1960, 1960 та 1973 роках відповідно, і проживають у Лондоні. Вони були обрані членами парламенту на загальних виборах, що відбулися 12 грудня 2019 року.

У лютому 2019 року Комітет Палати громад з питань цифрових технологій, культури, медіа та спорту (DCMS) опублікував звіт під назвою «Дезінформація та «фейкові новини» за результатами 18-місячного розслідування щодо дезінформації та того, як інформація в Інтернеті та втручання зловмисних сил у політичні вибори у Великій Британії можуть впливати на політичний вибір громадян та впливати на нього. Наступний звіт Парламентського комітету з питань розвідки та безпеки (ISC), підготовлений за результатами розслідування 2018 року, що охоплює різні аспекти російської загрози для Великої Британії, а також аналіз реакції уряду Великої Британії, був надісланий прем'єр-міністру в жовтні 2019 року і опублікований у липні 2020 року.

Заявники вважали, що звіти DCMS та МНК, а також публічна реакція уряду на звіт МНК, надали достовірні докази втручання росії в демократичні процеси у Великій Британії, включаючи загальні вибори 2019 року, наприклад, шляхом поширення дезінформації та проведення кампаній впливу. Вони разом із двома колегами по службі та неприбутковою організацією звернулися за дозволом оскаржити в судовому порядку рішення тодішнього прем'єр-міністра не призначати незалежне розслідування втручання росії у вибори.

12 квітня 2021 року заявникам було відмовлено у задоволенні клопотання про дозвіл на звернення до суду, оскільки підстави для оскарження стосувалися основних функцій Держави та / або здійснення державного суверенітету, а суди не мають права вирішувати, чи потрібне незалежне розслідування.

Заявники поновили своє клопотання про надання дозволу на звернення до суду, стверджуючи, що існує зобов'язання щодо проведення розслідування, передбачене статтею 3 Першого протоколу до Конвенції. Вони також стверджували, що національна правова система порушила цю статтю, оскільки не існувало юридичної особи, яка б несла юридичну відповідальність за запобігання та боротьбу з іноземним втручанням у вибори; не існувало юридичного зобов'язання для політичної реклами в Інтернеті вказувати її джерело, хто заплатив за неї, та країну походження; не існувало юридичної вимоги до компаній соціальних мереж співпрацювати з органами безпеки та розвідки,

якщо є підозра, що ворожа іноземна Держава може таємно проводити кампанію; не існувало заборони на іноземні пожертви політичним партіям або виборчим кампаніям; не існувало зобов'язання для агентів іноземних Держав або інших осіб, які представляють інтереси іноземних Держав, реєструватися у Великій Британії в якості таких.

Дозвіл на подання заяви про судовий перегляд було відхилено Високим судом 22 червня 2021 року, при цьому суддя Високого суду зазначив, що стаття 3 Першого протоколу до Конвенції не породжує таких конкретних зобов'язань і не встановлює детальної структури або форми виборчого законодавства. Суддя розцінив скарги як твердження про те, що мала місце неспроможність законодавства, що виходить за рамки розділу 6 Закону про права людини 1998 року.

27 вересня 2021 року Апеляційний суд відмовив заявникам у задоволенні клопотання про надання дозволу на апеляційне оскарження.

Посилаючись на статтю 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори) заявники скаржилися на те, що, незважаючи на існування достовірних тверджень, що росія намагалася втрутитися в демократичні вибори у Сполученому Королівстві, Уряд не виконав свій обов'язок («позитивне зобов'язання») щодо розслідування цих тверджень і не створив ефективної правової та інституційної бази для захисту від ризику такого втручання.

Оцінка Суду

Розглядаючи питання про застосовність статті 3 Першого протоколу до Конвенції до обставин справи, Суд зазначив, що Держави-члени зобов'язані вживати позитивних заходів для організації виборів «в умовах, які забезпечують вільне волевиявлення народу при виборі законодавчого органу». Згідно з його практикою за статтею 3 Першого протоколу до Конвенції, сфера дії цього зобов'язання виходить за рамки чесності результатів виборів у вузькому сенсі і охоплює поширення політичних думок та інформації в період, що передуює виборам.

У цій справі не заперечувалося, що державні та недержавні суб'єкти використовували дезінформацію як зброю для втручання в демократичні вибори, і що такі дії могли становити значну загрозу демократії.

Тому Суд визнав, що, якщо існує реальний ризик того, що внаслідок втручання ворожої Держави права виборців у Державі-члені будуть обмежені настільки, що це зашкодить самій суті цих прав і позбавить їх ефективності, стаття 3 Першого протоколу до Конвенції може вимагати від цієї Держави вжити позитивних заходів для захисту цілісності її виборчих процесів і тримати ці заходи під контролем.

Хоча в судовій практиці Суду немає нічого, що вказувало б на існування, відповідно до статті 3 Першого протоколу до Конвенції, самостійного процесуального зобов'язання розслідувати обґрунтовані заяви про порушення прав осіб, кричуща неспроможність Держави розслідувати достовірні заяви про втручання у вибори може підняти питання за цією статтею, якщо це означає, що не було вжито жодних заходів для захисту права виборців скористатися результатами виборів, які «забезпечують вільне волевиявлення народу».

Потім Суд розглянув питання про статус жертви. Він встановив, що, в принципі будь-хто, хто має право балотуватися на виборах або голосувати в Державі-члені, може бути потенційною жертвою невжиття цієї Державою позитивних заходів для захисту цілісності своїх виборчих процесів, за умови, що існують докази втручання достатньої інтенсивності, здатного завдати шкоди самій суті права користуватися результатами виборів, проведених «в умовах, що забезпечують вільне вираження думки народу». Однак питання про те, чи здатне втручання на практиці порушити саму суть цього права, залежить не лише від інтенсивності втручання, але й від заходів, що вживаються на національному рівні для мінімізації ризику впливу такого втручання на результат виборів. Це питання було тісно пов'язане з питаннями, які Суд мав би розглянути під час розгляду скарг заявників.

Тому Суд оголосив заяву прийнятною.

Хоча Суд не недооцінив загрозу, яку становить поширення дезінформації та проведення «кампаній впливу», він визнав, що буде важко точно оцінити вплив, який вони можуть мати на окремих виборців, а отже, і на результат конкретних виборів. Хоча сам по собі цей факт не повинен заважати Державам вживати заходів для захисту демократичних цінностей, чіткого консенсусу щодо того, яких конкретних дій вони повинні вжити, щоб захистити свої демократичні процеси від таких ризиків, як видається, не існує. Фактично, єдиною сферою, де існував чіткий консенсус, був висновок про те, що це складна глобальна проблема, яку неможливо вирішити без співпраці з міжнародними партнерами та компаніями, що працюють у сфері соціальних мереж. Вплив дезінформації та кампаній впливу залежить від різноманітних соціальних, економічних, культурних, технологічних і політичних чинників, які не піддаються спрощеним рішенням. Крім того, існує дуже тонка межа між протидією небезпекам дезінформації та відвертою цензурою.

Отже, будь-які дії, що вживаються Державами для протидії ризику іноземного втручання у вибори через поширення дезінформації та проведення кампаній впливу, повинні бути збалансовані з правом на свободу вираження поглядів, передбаченим статтею 10 Конвенції. Поширення дезінформації або неправдивої інформації може потенційно порушувати право на отримання інформації, закріплене статтею 10 Конвенції, так само як і будь-які заходи,

спрямовані на протидію її поширенню. Тому будь-які такі заходи повинні бути ретельно виваженими, щоб не допустити непропорційного втручання у право осіб на передачу та отримання інформації, особливо в період, що передує виборам, і належним чином враховувати ризик зловживань з боку Держав, які намагаються втрутитися в результати власних виборів.

Таким чином, хоча Держави не повинні залишатися пасивними перед обличчям доказів того, що їхні демократичні процеси перебувають під загрозою, їм повинна бути надана значна свобода дій у виборі засобів, які необхідно вжити для протидії таким загрозам. На думку Суду, реакція Великої Британії на загрозу російського втручання у вибори не вийшла за межі її широкої свободи дій у цій сфері.

У своїй заяві до Суду заявники не вказали, яких подальших заходів мав би вжити уряд Великої Британії. У будь-якому випадку, після публікації звіту МНК та звернення заявників до національних судів уряд ухвалив три нові закони: Закон про вибори 2022 року («Закон 2022»), Закон про національну безпеку 2023 року («Закон НБ 2023») та Закон про безпеку в Інтернеті 2023 року («Закон БІБ 2023»).

На додаток до цих законодавчих заходів, уряд також створив підрозділ з протидії дезінформації (CDU) та робочу групу «Захист демократії». CDU (нині відома як Інформаційна група з питань національної безпеки в Інтернеті) була створена у 2019 році і очолила внутрішні оперативні та політичні заходи з протидії дезінформації в уряді. Вона також проактивно відстежувала шкідливі наративи, які загрожували Великій Британії, і координувала дії урядових відомств з метою розгортання належного реагування на неправдиву інформацію / дезінформацію. Робоча група «Захист демократії» була створена у 2022 році і мала на меті захист «демократичної цілісності Великої Британії» з «особливим акцентом на іноземне втручання». Вона працювала з місцевими радами, поліцією та глобальними технологічними компаніями, щоб забезпечити безпеку та стійкість виборчих процесів та інфраструктури, гарантувати захист обраних посадових осіб «на всіх рівнях» від фізичних, кібернетичних та додаткових загроз, а також протидіяти зусиллям з дезінформації, спрямованим на «підриг нашої національної дискусії та викривлення наших демократичних процесів». Крім того, потреба в подальших заходах з протидії загрозам з боку ворожих державних суб'єктів, як видається, перебуває на розгляді, наприклад, Незалежного експерта з перегляду законодавства про тероризм.

Ці заходи, як видається, спрямовані на вирішення питань, порушених заявниками у їхній заяві про перегляд судового рішення. У будь-якому випадку, будь-які недоліки не можна вважати достатньо серйозними,

щоб перешкодити заявникам скористатися виборами, які «забезпечили вільне волевиявлення народу».

У зв'язку з вищевказаним було встановлено відсутність порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 22 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на те, що дострокове припинення його повноважень депутата парламенту у 2016 році було порушенням статті 3 Першого протоколу до Конвенції.

Заявник народився в 1964 році й проживає в місті Київ, та був відомим українським політиком, який був обраний до парламенту (Верховної Ради України) в 2002, 2006, 2007, 2012 та 2014 роках.

Попри те, що на момент подій заявник не належав до жодної політичної партії, він балотувався як кандидат на позачергових парламентських виборах 26 жовтня 2014 року і був обраний за списком політичної партії «Блок Петра Порошенка "Солідарність"». Він став заступником голови депутатської фракції цієї партії.

25 грудня 2015 року заявник подав голові Верховної Ради України письмову заяву про вихід із фракції, пояснивши цей крок своєю категоричною незгодою з підходом фракції до державного бюджету на 2016 рік.

25 березня 2016 року партія провела позачерговий з'їзд, на якому внесла зміни до свого статуту, щоб надати з'їзду право достроково припиняти депутатські повноваження «на підставах, передбачених законом», а також припинила депутатські повноваження заявника.

28 березня 2016 року Центральна виборча комісія оголосила інших кандидатів з партійного списку обраними до Верховної Ради України замість заявника.

13 травня 2016 року заявник подав позов до Вищого адміністративного суду України з метою оскарження дострокового припинення його депутатських повноважень.

28 липня 2016 року ВАСУ відмовив у задоволенні позову, посилаючись на Конституцію України та рішення Конституційного Суду.

Оцінка Суду

Суд підтвердив, що права, гарантовані статтею 3 Першого протоколу до Конвенції, мають вирішальне значення для встановлення та збереження основних засад ефективної та дієвої демократії, що ґрунтується на принципі верховенства права.

Суд постановив, що стаття 3 Першого протоколу до Конвенції гарантує індивідуальні права, включно з правом бути обраним на виборах, яке виходить за межі простої можливості взяти участь у виборах в якості кандидата. Після того,

як її було обрано, особа також повинна мати право обіймати посаду члена парламенту. Згідно з практикою Суду, це право було б лише ілюзорним, якби обраний представник міг бути свавільно позбавлений цього права в будь-який момент.

Права, закріплені в статті 3 Першого протоколу до Конвенції, не є абсолютними. Існує можливість «непрямих обмежень», і Договірні Держави мають широку свободу розсуду в цій сфері.

Незважаючи на те, що свобода розсуду Договірних Держав є широкою, вона не є безмежною. Остаточне рішення щодо того, чи були дотримані вимоги статті 3 Першого протоколу до Конвенції, приймається Судом; він повинен переконатися, що умови не обмежують відповідні права такою мірою, що порушують саму їхню суть і позбавляють їх ефективності; що вони відповідають вимозі законності; що вони встановлені з метою досягнення законної мети; що застосовані засоби не є непропорційними чи свавільними.

Суд посилався на свою усталену практику, згідно з якою оскаржуваний захід повинен мати певні підстави в національному законодавстві, а також бути сумісним з верховенством права, принципом, який прямо згадується в преамбулі Конвенції та закладений у всіх її статтях. Вирази «законність» або «згідно із законом» у розумінні Конвенції та практики Суду також стосуються якості відповідного закону, який повинен бути доступним для зацікавлених осіб і передбачуваним щодо своїх наслідків.

Суд постановив, що закон є «передбачуваним», коли особа здатна — за необхідності, за допомогою відповідної консультації — передбачити тією мірою, що є розумною за обставин, наслідки, які може потягнути за собою певна дія, і коли він визначає межі дискреційних повноважень, наданих компетентним органам влади, та спосіб їх здійснення з достатньою чіткістю, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання.

Оцінюючи, чи обмеження прав, закріплених у статті 3 Першого протоколу до Конвенції, переслідує законну мету, Суд зазначив, що стаття 3 Першого протоколу до Конвенції не обмежується конкретним переліком «законних цілей», як це закріплено в статтях 8–11 Конвенції, і що Договірні Держави можуть посилатися на мету, що не входить до цього переліку, для обґрунтування обмеження, за умови, що сумісність цієї мети з принципом верховенства права та загальними цілями Конвенції доведено в конкретних обставинах справи.

Крім того, поняття «непрямі обмеження» відповідно до статті 3 Першого протоколу до Конвенції означає, що Суд не застосовує традиційні критерії «необхідності» або «нагальної соціальної потреби», які використовуються в контексті статей 8–11 Конвенції. Розглядаючи питання про дотримання статті 3 Першого протоколу до Конвенції, Суд зосередився переважно на двох критеріях:

чи не було допущено свавілля або непропорційність, і чи обмеження втручалося у вільне вираження думки народу.

Нарешті, Суд постановив, що Конвенція встановлює тісний зв'язок між ефективною політичною демократією та ефективним функціонуванням парламенту. Відповідно, не може піддаватися сумнівам те, що ефективне функціонування парламенту є цінністю, що має ключове значення для демократичного суспільства.

Сторони погодилися з тим, що дострокове припинення повноважень заявника як народного депутата становило втручання в його права, захищені статтею 3 Першого протоколу до Конвенції, а також що оскаржуваний захід ґрунтувався на пункті 6 частини другої, частині шостій статті 81 Конституції України. Основне питання спору стосувалося передбачуваності цих конституційних положень.

На момент оскаржуваного втручання у цій справі правове регулювання дострокового припинення депутатських повноважень за невходження народного депутата, обраного від політичної партії (або виборчого блоку політичних партій) до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій), або вихід зі складу такої фракції, не виходило за межі конституційних положень (пункт 6 частини другої, частини шостої статті 81), у яких зазначалося лише про існування такої можливості. Інакше кажучи, не існувало нормативно-правової бази, яка б визначала межі дискреційних повноважень, наданих політичним партіям згідно з відповідними конституційними нормами, та порядок їх здійснення; також не існувало жодних правил щодо процедур, яких слід дотримуватися, або гарантій, які слід запровадити для запобігання зловживанням.

Суд також вважав за доречне зазначити, що стаття 79 Конституції, що містить текст присяги, яку народні депутати складають перед вступом на посаду, встановлює, що вони повинні представляти український народ і виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників. Цей принцип підтверджується в статті 1 Закону України «Про статус народного депутата України», який чітко зазначає, що депутати отримують свої повноваження від народу (див. пункт 28 цього рішення). Крім того, перелік підстав для дострокового припинення повноважень народного депутата, передбачений у статті 4 цього Закону, не містить згадки про невходження до депутатської фракції або вихід з неї народним депутатом, обраним від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), що утворила цю фракцію.

Попри численні випадки виходу депутатів з депутатської фракції політичної партії, зі списку якої вони були обрані до парламенту, конституційні положення, що передбачають дострокове припинення повноважень народного депутата з цієї підстави, до подій, що стали предметом даної справи, ніколи не застосовувалися

на практиці. Варто також зазначити, що партія «Блок Петра Порошенка "Солідарність"» вирішила припинити повноваження двох із десяти народних депутатів, обраних з її списку, які вийшли з її депутатської фракції. Невідомо, за якими критеріями партія обрала цих двох народних депутатів (зокрема, заявника).

За таких обставин Суд дійшов висновку, що заявник не міг розумно передбачити, що його вихід з депутатської фракції партії «Блок Петра Порошенка "Солідарність"» призведе до дострокового припинення його повноважень народного депутата.

Крім того, не існувало жодної нормативно-правової бази, а тим паче належної нормативно-правової бази, що забезпечувала б ефективний матеріально-правовий захист його пасивного виборчого права від зловживань. Дійсно, ситуацію, у якій політична партія мала необмежені дискреційні повноваження вирішувати, чи припиняти повноваження народного депутата, який вийшов з її депутатської фракції, і коли це зробити, без обґрунтування і без дотримання будь-яких процедур, може бути розтлумачено лише як фактичне виведення таких рішень з-під дії закону. Тому вона була несумісною з верховенством права.

Відповідно, Суд дійшов висновку, що втручання в пасивне виборче право заявника було незаконним.

Вищезазначений висновок, у принципі, є достатнім для того, щоб Суд визнав порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції. Однак Суд зазначив, що обставини цієї справи також порушують серйозне питання щодо пропорційності, без розгляду якого його аналіз буде неповним, а також ризикує створити хибне враження, що дострокове припинення повноважень народного депутата політичною партією є прийнятним.

Суд наголосив, що він послідовно дотримується позиції, згідно з якою він повинен враховувати відповідні міжнародно-правові акти та звіти, зокрема інших органів Ради Європи, з метою тлумачення гарантій Конвенції і встановлення наявності спільного європейського стандарту в цій сфері. Саме Суд вирішує, які міжнародно-правові акти та звіти він вважає доречними, та яке значення їм слід надавати.

Суд враховував позицію, яку послідовно висловлює Венеціанська комісія, та яку поділяють ПАРЕ та ОБСЄ / БДІПЛ, згідно з якою імперативний мандат або подібні практики суперечать принципу вільного та незалежного мандата, який є частиною європейської конституційної традиції. Суд не мав підстав вважати інакше.

Суд не мав сумнівів, що посилення партійної дисципліни та запобігання фрагментації парламентських блоків є важливими аспектами для забезпечення ефективного функціонування парламенту. Суд поділяє висновок Венеціанської

комісії, що в разі поширеного явища переходу депутатів з однієї партії до іншої воля виборців не враховується, тому є законним вжиття контрзаходів, що запобігають «продажу» мандатів або голосів. Однак було б неприйнятним під приводом таких контрзаходів ставити політичні партії вище виборців і надавати їм право скасовувати результати виборів, як це було зроблено *de facto* в цій справі.

Підсумовуючи, Суд вважає, що оскаржуваний захід у цій справі був не тільки незаконним, але й явно непропорційним і перешкоджав вільному вираженню думки народу у виборі законодавчого органу.

Таким чином, Суд визнав, що було порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 10 липня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

ZHUKOV AND ZHUKOVA v. Ukraine (№ 60191/16, № 60194/16 та № 35272/17): неефективність розслідування на національному рівні обставин смерті доньки заявників у державній лікарні – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

SHUFRYCH v. Ukraine (№ 1143/24): недоліки у провадженні щодо перегляду законності тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

PARASKUN AND OTHERS v. Ukraine (№ 9714/17 та 10 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

LYZOGUB AND KRAVCHENKO v. Ukraine (№ 10302/24 та № 19007/24): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

MEDIAKOMPANIYA SLOVO, TOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 22347/14): ухвалення судом рішення про спростування тверджень компанією-заявником – відсутність порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2025 року) / Відп. за вип.: Ю. В. Місько, О. Ю. Тарасенко, Д. О. Штода, К. Д. Кузнецова, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2025. – 54 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua